

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ, МОЛОДЕЖИ И СПОРТА
АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКИ КРЫМ

РЕСПУБЛИКАНСКОЕ ВЫСШЕЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ
«КРЫМСКИЙ ИНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ»

*К 20-летию Крымского инженерно-
педагогического университета*

**УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ
КРЫМСКОГО ИНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА**

Выпуск 39

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Симферополь
2013

*Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации
выдано Государственным комитетом телевидения и радиовещания Украины 12.01.2006 г.
Серия КВ № 10833.*

Сборник включен в перечень научных специальных изданий.
Постановление президиума ВАК Украины № 1-05/2 от 10.03.2010 г.

Главный редактор – Якубов Ф. Я., доктор технических наук, профессор, ректор Республиканского высшего учебного заведения «Крымский инженерно-педагогический университет»

Редакционная коллегия серии «Экономические науки»:

Абдуллаев Р. А. – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой учета и аудита Республиканского высшего учебного заведения «Крымский инженерно-педагогический университет» (заместитель главного редактора)

Адаманова З. О. – доктор экономических наук, доцент, заведующая кафедрой экономической теории и международной экономики Республиканского высшего учебного заведения «Крымский инженерно-педагогический университет»

Василенко В. А. – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры менеджмента Таврического национального университета им. В. И. Вернадского

Османов И. Х. – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономики и менеджмента Республиканского высшего учебного заведения «Крымский инженерно-педагогический университет»

Стефаненко М. Н. – доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры учета и аудита Республиканского высшего учебного заведения «Крымский инженерно-педагогический университет»

Чепурко В. В. – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой финансов Крымского экономического института Государственного высшего учебного заведения «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана»

Фазылова А. Р. (ответственный редактор)

Печатается по решению Ученого совета Республиканского высшего учебного заведения «Крымский инженерно-педагогический университет». Протокол № 11 от 26.06.2013 г.

Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета. Выпуск 39. Экономические науки. – Симферополь : НИЦ КИПУ, 2013. – 118 с.

В сборник включены статьи по экономическим направлениям научно-исследовательской деятельности, подготовленные профессорско-преподавательским составом, научными работниками, аспирантами и студентами Крымского инженерно-педагогического университета, а также других вузов.

Для научных работников, преподавателей, аспирантов и студентов высших учебных заведений.

Друкується за рішенням Вченої ради Республіканського вищого навчального закладу «Кримський інженерно-педагогічний університет». Протокол № 11 від 26.06.2013 р.

Вчені записки Кримського інженерно-педагогічного університету. Випуск 39. Економічні науки. – Симферополь : НИЦ КИПУ, 2013. – 118 с.

У збірник вміщено статті з економічних напрямів науково-дослідної діяльності, які підготовлені професорсько-викладацьким складом, науковцями, аспірантами, студентами Кримського інженерно-педагогічного університету, а також інших ВНЗ.

Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів.

СОДЕРЖАНИЕ

Раздел 1. НАЦИОНАЛЬНАЯ ЭКОНОМИКА

Абдулгазис В. С. Влияние прямых иностранных инвестиций на развитие промышленного рынка в Украине	4
Абдуллаев Р. А., Абдулхаирова Э. М. Формирование и эффективность функционирования перспективной модели аграрного рынка труда	7
Аблязова С. А., Алимова А. Э. Исторический генезис категории конкурентоспособности	13
Ванієва А. Р. Стратегічні напрями покращення демографічної ситуації в Україні	17
Ваниева Э. А., Абдиева Г. Т. Анализ современного состояния и перспективы развития и использования альтернативных (нетрадиционных) источников энергии в Автономной Республике Крым	22
Ганиева А. К. Інституційні основи соціального захисту в економічних системах	26
Жернова Е. В. Стратегічне управління маркетинговою діяльністю торгівельних підприємств	29
Коваль Ю. В. Застосування моделі функціональних повноважень в процесі формування доходів державного бюджету України	32
Назаренко Г. П. Вектори розвитку економічної інтеграції України	36
Сергиенко В. И., Бейлин М. В. Основные угрозы национальной безопасности: экономический аспект	41
Челебджанова Э. Б. Формирование трудового потенциала аграрного сектора экономики	45

Раздел 2. МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА

Білозубенко В. С., Абрашка О. В. Формування соціальної складової державної інноваційної політики в Україні	49
Верещагина А. В., Фефелов И. В. Прогнозирование инновационной активности предприятия	52
Зиятдинова Н. Р. Социально-экономическая целесообразность повышения минимальной заработной платы на международном рынке труда	55
Кальченко Т. В., Адаманова З. О. Мережа як альтернативна форма глобальної організації. Виклики для держав та корпорацій	59
Мешко Н. П., Щитов Д. М. Экспортный потенциал країни у сфері високотехнологічних послуг: методологічний аспект	64
Новіков Є. Ю. Переваги та недоліки методики оцінки рівня світової продовольчої безпеки	68
Смуни С. Интеграционная стратегия государства и модель экономического развития	72

Раздел 3. УЧЕТ И АУДИТ

Ваниева М. Р., Левина Ю. Н. Методика составления и контроль финансовой отчетности в бюджетной сфере	77
Керимов А. Т. Возможности применения методов IDEF в управленческом учете	79
Таймазова Э. А. Методика учета расчетов с подотчетными лицами в программе «Парус-бухгалтерия 7.40»	84
Тарарусь Ю. О., Сейдаметова Л. Д. Формування чистих грошових потоків від інкасації дебіторської заборгованості підприємства	89

Раздел 4. МЕНЕДЖМЕНТ, ТУРИЗМ И РЕКРЕАЦИЯ

Абдулхаирова А. З. Современное состояние использования социальных сетей в Крымском туризме и индустрии гостеприимства	93
Аджимет Г. Х., Ахметова В. О. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційно-туристичного комплексу АР Крим	96
Бугара А. М. Підвищення ефективності управління виноробного виробництва	102
Ваниева Э. А., Аблаева С. Р. Анализ современного состояния и перспективы развития детского туризма в Автономной Республике Крым	105
Ильясова М. К. Проблеми регіоналістики в сфері туризму и гостиничного бізнесу	111
Наши авторы	115

Раздел 1. НАЦИОНАЛЬНАЯ ЭКОНОМИКА

УДК 338.37

Абдулгасис В. С.

ВЛИЯНИЕ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ НА РАЗВИТИЕ ПРОМЫШЛЕННОГО РЫНКА В УКРАИНЕ

Проведено аналіз динаміки прямих іноземних інвестицій в промисловий сектор національної економіки та його вплив на розвиток промислової галузі України, проведено дослідження динаміки структури прямих іноземних інвестицій в економіку України і виділені основні їх тенденції.

Ключові слова: промисловість, тенденції розвитку промислового сектора, прями іноземні інвестиції, динаміка структури прямих іноземних інвестицій в економіку України.

Проведён анализ динамики прямых иностранных инвестиций в промышленный сектор национальной экономики и его влияние на развитие промышленной отрасли Украины, проведено исследование динамики структуры прямых иностранных инвестиций в экономику Украины и выделены основные тенденции.

Ключевые слова: промышленность, тенденции развития промышленного сектора, прямые иностранные инвестиции, динамика структуры прямых иностранных инвестиций в экономику Украины.

The analysis of dynamics of direct foreign investments is conducted in the industrial sector of national economy and his influence on development of industrial industry of Ukraine, research of dynamics of structure of direct foreign investments is conducted in the economy of Ukraine and basic tendencies are distinguished.

Key words: industry, progress of industrial sector trends, direct foreign investments, dynamics of structure of direct foreign investments in the economy of Ukraine.

Постановка проблемы. Несомненно, прямые иностранные инвестиции играют огромную роль в развитии любого государства, тем более, ставшего на путь рыночного и находящегося на пути инновационного развития.

Изучение структуры ВВП Украины за последние 5 лет [1] позволило сделать вывод о преобладающей доли промышленного сектора национальной экономики; о прямой линейной зависимости развития страны от развития промышленности, что, конечно, характеризует Украину как промышленное государство, к сожалению, со значительной долей добывающей и перерабатывающей промышленности. Тем не менее изучение картины инвестирования данной отрасли, доли иностранного капитала и его влияния на развитие промышленного сектора является чрезвычайно актуальной проблемой, требующей глубокого изучения.

Анализ литературы. В современной экономической литературе изучению этой проблемы было уделено много внимания.

Исследование влияния притока иностранных инвестиций на развитие экономики Украины, изучение инновационного развития промышленного потенциала Украины нашли своё отражение в работах таких отечественных учёных, как Р. А. Абдуллаев [2], Я. А. Жалела [3], О. В. Со-

бевквич, И. В. Зятковский, Л. И. Федулова, О. И. Гуменюк, Я. М. Безруков и др.

Однако для более глубокого изучения развития промышленного сектора национальной экономики необходимо проведение тщательного анализа динамики притока иностранных инвестиций и его влияния на развитие промышленности Украины.

Цель исследования – анализ динамики притока иностранных инвестиций в промышленный сектор национальной экономики и его влияние на развитие промышленной отрасли Украины.

Изложение основного материала. Прямые иностранные инвестиции (ПИИ) являются одними из основных движущих сил как мирового экономического роста, так и развития любого государства. Динамика ПИИ и выработка оптимальных условий для их привлечения и регулирования много лет находятся в центре внимания экономистов и политиков, в том числе и в Украине. Одним из чрезвычайно важных вопросов является анализ состояния и динамики, а также регулирование ПИИ в промышленный сектор национальной экономики.

Объём прямых иностранных инвестиций в экономику Украины, в том числе и в промышленный сектор, представлен в табл. 1.

Таблица 1.

Объём ПИИ в экономику Украины*.

Наименование показателя	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.
Промышленность млрд. долл.	68,96	89,625	114,625	102,06	133,39	126,86
Прирост промышленного рынка, %	7,6	2,6	-4,3	-21,9	11,2	-4,9
ПИИ в экономику Украины, млрд. долл.	29,54	35,62	40,05	44,81	50,33	54,46
Прирост ПИИ в экономику Украины, %	36,7	20,58	12,44	11,89	12,32	8,21
ПИИ в предприятия промышленности Украины, млрд. долл.	12,42	12,47	13,28	14,03	15,02	17,17
Доля ПИИ в промышленности в общем объёме иностранных инвестиций в Украину, %	42,04	35,01	33,16	31,31	29,84	31,52
Прирост доли ПИИ в промышленность в общем объёме иностранных инвестиций в Украину, %	5,89	-16,72	-5,28	-5,58	-4,69	5,63
Прирост ПИИ в предприятия промышленности Украины, %	7,2	4	6,5	5,65	7,05	14,31

*Составлено автором по материалам Госкомстата Украины.

Данные табл. 1 свидетельствуют о значительном влиянии мирового кризиса на развитие промышленного сектора национальной экономики, что представлено отрицательным приростом последнего в 2009, 2010 и 2012 гг. Однако, несмотря на это, прирост ПИИ в промышленность Украины продолжает возрастать и за период 2007–2012 гг. он возрос с 12,42 млрд. долл. до 17,17 млрд. долл., и прирост в 2012 г. по отношению к 2011 г. составил рекордные 14,31%.

Однако, к сожалению, практически 90% ПИИ в промышленность Украины представлены прямыми иностранными инвестициями в добывающую и перерабатывающую промышленность. Это, без сомнения, нельзя отнести к положительным характеристикам развития национальной экономики.

Заслуживает внимания также динамика изменения в структуре прямых иностранных инвестиций в экономику Украины (рис. 1).

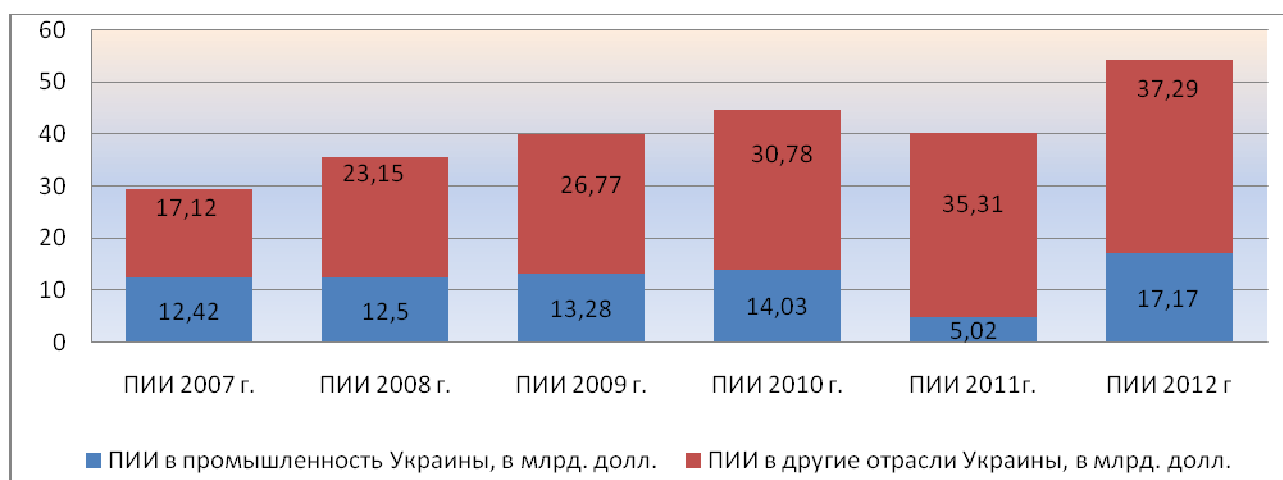

Рис. 1. Динамика структуры ПИИ в экономику Украины за период 2007–2012 гг.*

*Составлено автором.

Изучение динамики структуры ПИИ в экономику Украины за последние 6 лет показало значительное уменьшение доли ПИИ в промышленность в общем объёме иностранных инвестиций – за период 2008–2011 гг. минимум на 5 и максимум на 17%. Более глубокое изучение изменений в структуре ПИИ показало увеличение доли ПИИ в отрасль транспорта и связи, в предоставление финансовых услуг, операции с движимым имуществом [4]. Однако в 2012 г., несмотря на общий прирост ПИИ в экономику Украины (+8,21%), наблюдается значительное

увеличение доли ПИИ в добывающую и перерабатывающую промышленность (+5,63%). Таким образом, можно охарактеризовать данный период (2011–2012 гг.) как увеличение зависимости национальной экономики от иностранных инвесторов с изменением вектора снова в сторону державы с ресурсной ориентацией экономики, что, конечно, можно охарактеризовать как отрицательный элемент развития экономических отношений.

С начала 2010 года в экономике Украины, несомненно, присутствуют значительные сдвиги

ги, однако как развитие отечественного промышленного рынка, так и динамика его иностранного инвестирования носят неустойчивый

характер и требуют детального изучения. Динамика развития промышленного рынка Украины и ПИИ в отрасль представлены на рис. 2.

Рис. 2. Динамика прироста национального промышленного рынка и ПИИ в экономику Украины.

*Составлено автором.

Исследование динамики прироста национального промышленного рынка и ПИИ в экономику, как в развитие промышленного сектора, так и в экономику Украины в целом, показало прямую линейную зависимость отечественного промышленного рынка от прямых иностранных инвестиций в эту отрасль, доля которых в 2012 г. значительно возросла и составила 31,52% в общем объеме инвестиций.

Такое положение дел имеет двойственный характер: с одной стороны, усиливается доступ, а значит, и управление ресурсами страны ино-

странными инвесторами, а это, естественно, нежелательно для любого суверенного государства, тем более с такими ресурсами, как у Украины; с другой стороны, в случае усиления кризисных явлений в экономике государства, мирового падения цен на ресурсы (как 2009 г.) это «ударит» не по национальному бюджету, а по кредитным портфелям иностранных вкладчиков.

Важным является изучение динамики прироста доли ПИИ в промышленность в общем объеме иностранных инвестиций в экономику Украины (рис. 3).

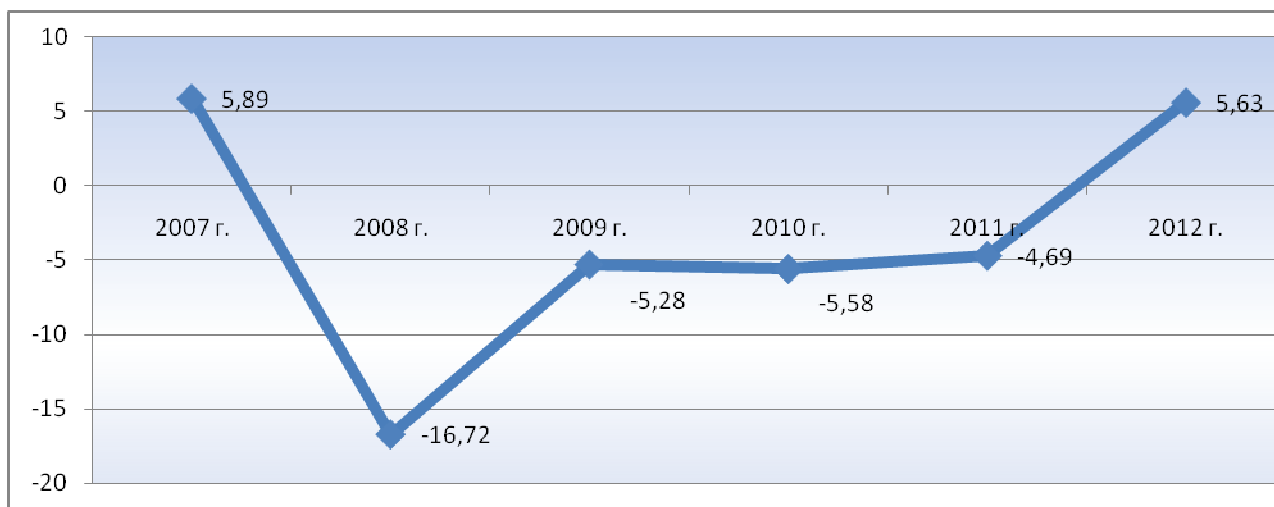

Рис. 3. Прирост доли прямых иностранных инвестиций в промышленность в общем объеме иностранных инвестиций в экономику Украины за период 2007–2012 гг., %.

На рис. 3 видны изменение портфелей иностранных инвесторов в пользу перерабатывающей промышленности и возвращение в 2012 г. к позициям 2007 г. – прирост доли составил 5,63%.

Изучение структуры ПИИ в промышленность Украины по зарубежным странам в 2012 г. показало значительную долю следующих государств: Германия – объём ПИИ в промышленность составил 5381,2 млн. долл., Кипр – 4889,9 млн. долл., Нидерланды – 1960,2 млн. долл., а также Россия, Великобритания, Австрия и др., соответственно, можно говорить о значительной зависимости национального рынка промышленности от развития этих государств. Особое внимание заслуживает Кипр, который в 2012 г. пережил значительный финансовый кризис. В целом, очевидным является то, что вышеперечисленные страны смотрят на Украину не как на партнёра по инновационному развитию, а как на источник промышленных ресурсов для организации и развития своей наукоёмкой промышленности.

Выводы.

1. В 2009, 2010 и 2012 годах отрицательный прирост промышленного сектора национальной экономики свидетельствовал о значительном влиянии мирового кризиса на его развитие. В 2009 г. самые сложные испытания прошёл промышленный комплекс Украины, в результате чего глубина падения объёма промышленного производства достигла 21,9%.

2. Практически 90% ПИИ в промышленность Украины представлена ПИИ в добывающую и перерабатывающую промышленность.

3. Изучение изменений в структуре ПИИ показало в 2008–2010 гг. увеличение доли ПИИ в отрасли транспорта и связи, в предоставление

финансовых услуг, операции с движимым имуществом.

4. Период 2011–2012 гг. характеризуется увеличением зависимости национальной экономики от иностранных инвесторов с изменением вектора снова в сторону государства с ресурсной ориентацией экономики.

5. С начала 2010 года в экономике Украины, несомненно, присутствуют значительные сдвиги, однако как развитие отечественного промышленного рынка, так и динамика его иностранного инвестирования носят неустойчивый характер и требуют детального изучения.

6. В целом, страны, основные инвесторы отечественной промышленности, смотрят на Украину не как на партнёра по инновационному развитию, а как на источник промышленных ресурсов для организации и развития своей наукоёмкой промышленности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ягъяев Э. Э. Современные тенденции развития промышленного рынка в Украине / Э. Э. Ягъяев, В. С. Абдулгасис // Культура народов Причерноморья : научный журнал ТНУ им. В. И. Вернадского. – Симферополь, 2012. – № 243. – С. 74–76.
2. Абдуллаев Р. А. Макроэкономические факторы развития телекоммуникационного рынка в Украине / Р. А. Абдуллаев, В. С. Абдулгасис // Бизнес Информ. – 2012. – № 1. – С. 163–167.
3. Розвиток промислового потенціалу України в процесі післякризового відновлення : аналітична доповідь / [О. В. Собкевич, А. І. Сухоруков, В. Г. Савенко та ін.] ; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 48 с.
4. Статистичний щорічник України за 2011 рік : статистичний збірник / [ред. О. Г. Осауленка]. – К. : Держкомстат України, 2011. – 560 с.

УДК 331.5:631.519.171

Абдуллаев Р. А., Абдулхаирова Э. М.

ФОРМИРОВАНИЕ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПЕРСПЕКТИВНОЙ МОДЕЛИ АГРАРНОГО РЫНКА ТРУДА

У статті розроблена укрупнена схема когнітивного моделювання аграрного ринку праці, а також когнітивна модель впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на ефективність функціонування аграрного ринку праці.

Ключові слова: аграрний ринок праці, SWOT-аналіз, когнітивна карта, моделювання, ефективність.

В статье разработаны укрупненная схема когнитивного моделирования аграрного рынка труда, а также когнитивная модель влияния внешних и внутренних факторов на эффективность функционирования аграрного рынка труда.

Ключевые слова: аграрный рынок труда, SWOT-анализ, когнитивная карта, моделирование, эффективность.

In this article the integrated scheme of cognitive modeling of agricultural labor market. Cognitive model of the external and internal factors on the performance of the agricultural labor market.

Key words: agricultural labor market, SWOT-analysis, cognitive map, simulation efficiency.

Постановка проблемы. На формирование и эффективность функционирования аграрного рынка труда в Украине оказывает влияние множество факторов организационного, экономического, социального и политического характера. Наличие сложной системы взаимоотношений и связей между состоянием отрасли, субъектами ее кадрового обеспечения, внешней средой; отсутствие информации, неточность количественной и качественной оценки параметров такой системы позволяют отнести проблемы оценки формирования и эффективности функционирования аграрного рынка труда к слабоструктурированным. Потребность в исследовании процессов, протекающих в сложных системах, к которым относят формирование и оценку человеческого капитала, накопление будущим экономистом комплекса знаний, умений, опыта, личных и профессиональных связей, повышение мотивации обусловили необходимость когнитивного подхода к решению данной проблемы.

Анализ литературы. В политологии и социологии когнитивное моделирование как методика начала интенсивно развиваться в 1960–1980 гг. американским исследователем Р. Аксельродом. В настоящее время наиболее систематизированные основные идеи когнитивного моделирования изложены в трудах таких ученых, как Н. А. Абрамовой, З. К. Авдеева, Г. В. Гореловой, С. В. Ковриги, А. А. Кулинича, В. В. Кульбы и др. [1–4].

Основная цель статьи состоит в формировании перспективной модели эффективного функционирования аграрного рынка труда на основе когнитивного подхода.

Изложение основного материала. Формирование когнитивной карты и дальнейший сценарный подход к анализу системы определения влияния внешней и внутренней среды на эффективность формирования аграрного рынка труда позволяют выявить параметры, которые нуждаются в ускоренном развитии и требуют мер по их совершенствованию.

Эффективность использования аграрного рынка труда определяется его составом кадров (опытом работы, стажем, качеством полученного образования, профессионализмом), демографической ситуацией, развитием мотивационных факторов и стимулами, определяющими заинтересованность работника, прежде всего, в конечном результате своей работы. Такими стимулами являются развитие инфраструктуры, высокая организация труда, зависимость оплаты труда и ненадежных форм мотивации от финансовых результатов, маркетингового исследования и обоснованности принятых на их основе управленческих решений. Перечисленные элементы внешней и внутренней среды прямо или косвенно влияют на эффективность формирования аграрного рынка труда, что является основой построения когнитивной модели (табл. 1).

Таблица 1.

Элементы когнитивной карты влияния внешней и внутренней среды на эффективность функционирования аграрного рынка труда*.

Элементы внешней среды	Элементы внутренней среды
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Влияние демографических факторов. ▪ Законодательное и нормативное обеспечение развития сельской местности. ▪ Финансовое обеспечение. ▪ Инвестиционно-инновационная, налоговая, кредитная, внешнеторговая политика на селе. ▪ Уровень миграции трудовых ресурсов вследствие мобильности интеллектуального потенциала, глобализация рынка труда. ▪ Конкуренция на аграрном рынке труда, уровень безработицы. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Производительность труда. ▪ Уровень развития социальной инфраструктуры. ▪ Мотивация труда специалиста, уровень дохода работника, занятого в сельском хозяйстве. ▪ Оснащенность материально-технической базой. ▪ Состояние кадров сельского хозяйства (опыт, образование, стаж, профессионализм).

*Составлено авторами.

Когнитивное моделирование заключается в том, чтобы определить рациональные пути управления ситуацией, действовать на опережение, не доводить потенциально опасные ситуации до конфликтных.

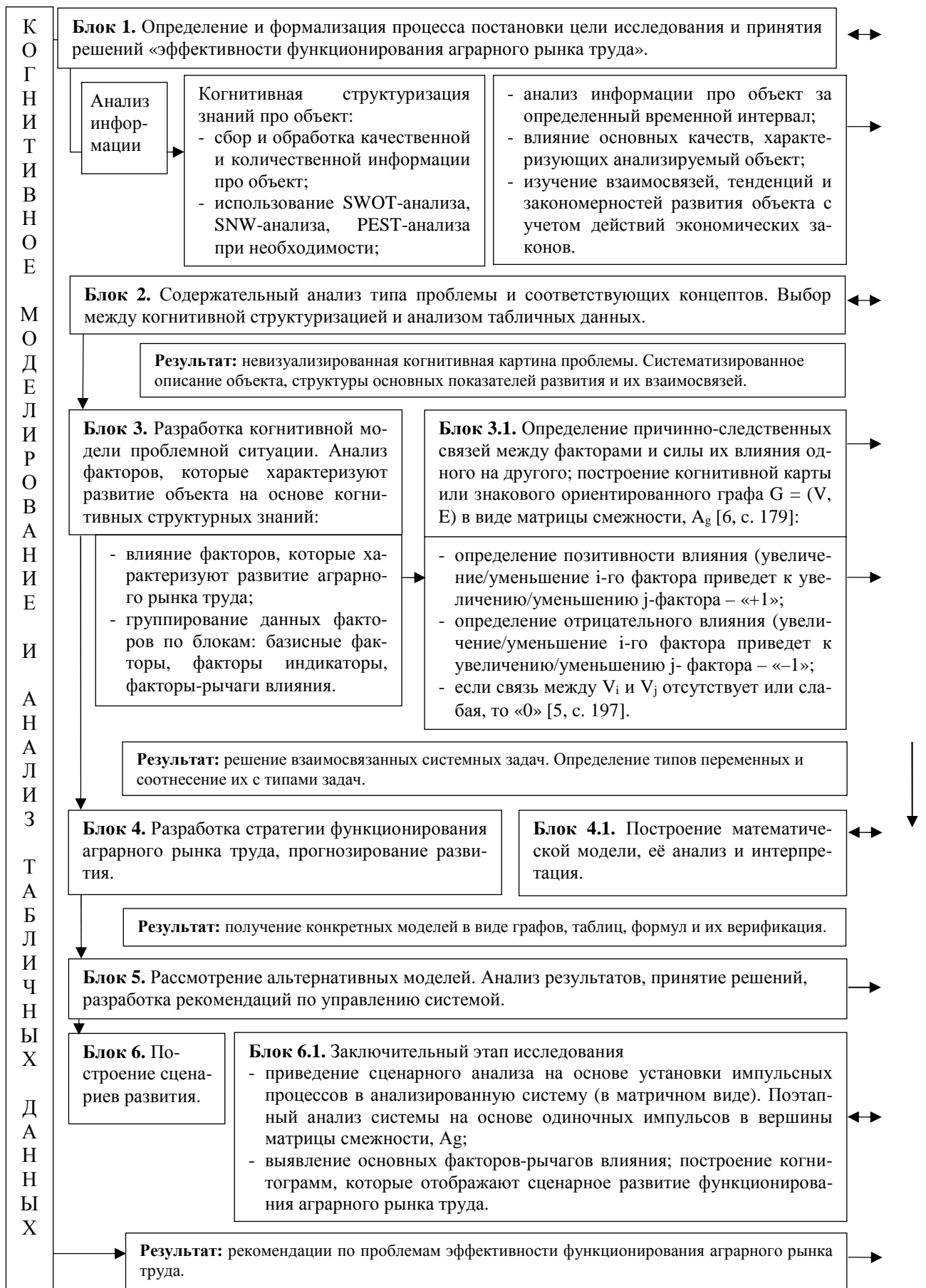
Построение когнитивной модели «Эффективность функционирования аграрного рынка труда» на основании качественной и количественной информации должно основываться на таких принципах:

1) принцип внешних дополнений (критерием

построения математической модели является цель моделирования – получение прогноза, описание закономерностей в данных, получение модели для управления);

- 2) принцип цикличности анализа данных при выдвижении и проверке различных гипотез;
- 3) принцип свободы выбора решений Д. Габора;
- 4) принцип неокончательных решений;
- 5) принцип множественности математических моделей [5, с. 195–215].

На рис. 1 изображена предлагаемая структу-

ра системы построения модели «Эффективность функционирования аграрного рынка труда».

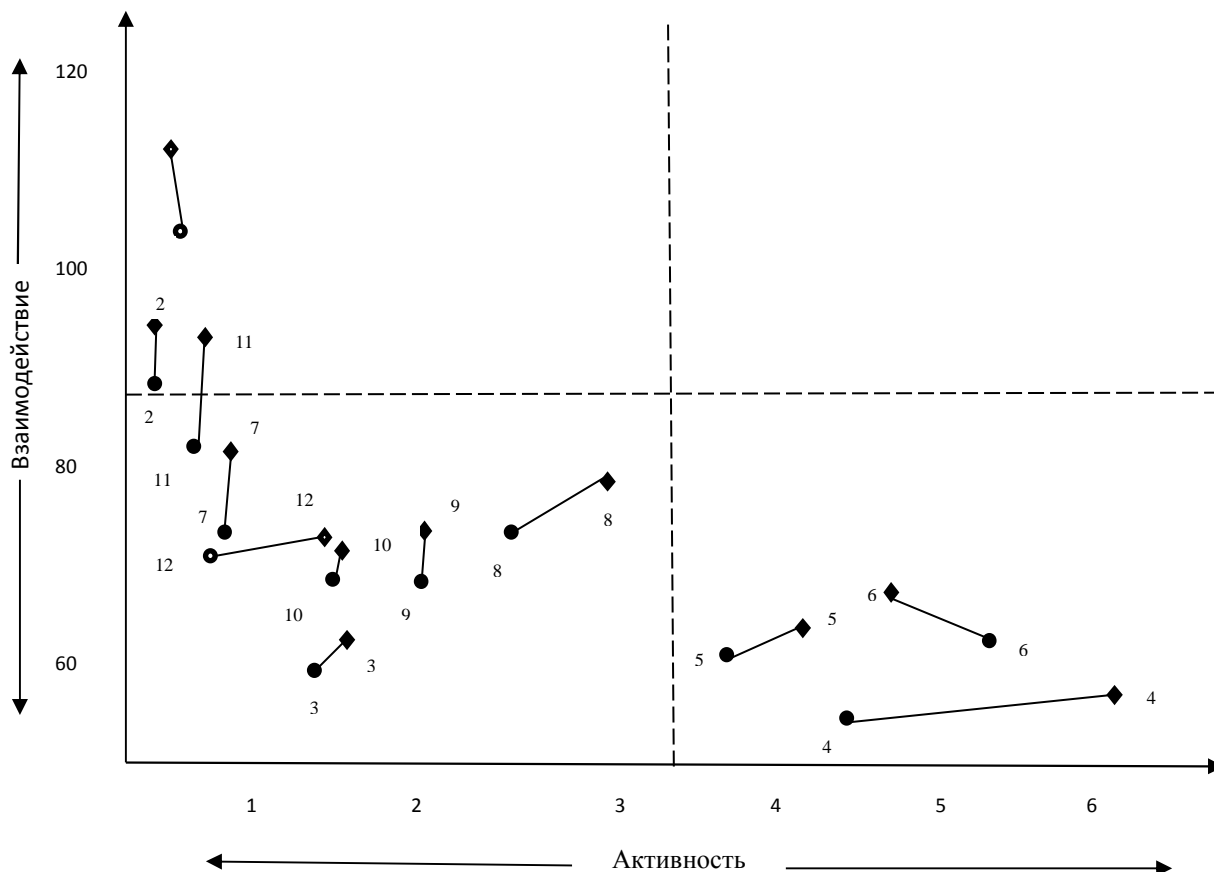
Рис. 1. Укрупнённая схема методологии формирования модели

«Эффективность функционирования аграрного рынка труда».

*Составлено авторами.

Результатами совокупной оценки взаимодействия элементов системы [«эффективность функционирования аграрного рынка труда» – «элементы внешней и внутренней среды социально-экономического развития аграрного производства»] явились матрица ускорения и мат-

активности факторов легли в основу построения пиктограммы в системе координат, определяющих роль факторов в исследуемой системе (каждый фактор представлен двумя символами: одна указывает на стимулирующую роль фактора и изображена точкой, вторая – на тормозящую

рица торможения. Рассчитанные на основе данных матриц степень взаимодействия и степень

роль и изображена ромбом) (рис. 2).

Рис. 2. Пиктограмма. Роль факторов в системе «эффективность функционирования аграрного рынка труда» – «элементы внешней и внутренней среды социально-экономического развития аграрного производства».

*Составлено авторами.

На основании анализа чувствительности и интерпретации факторов, согласно их потенциалу влиять на систему, вся совокупность факторов была подразделена на категории.

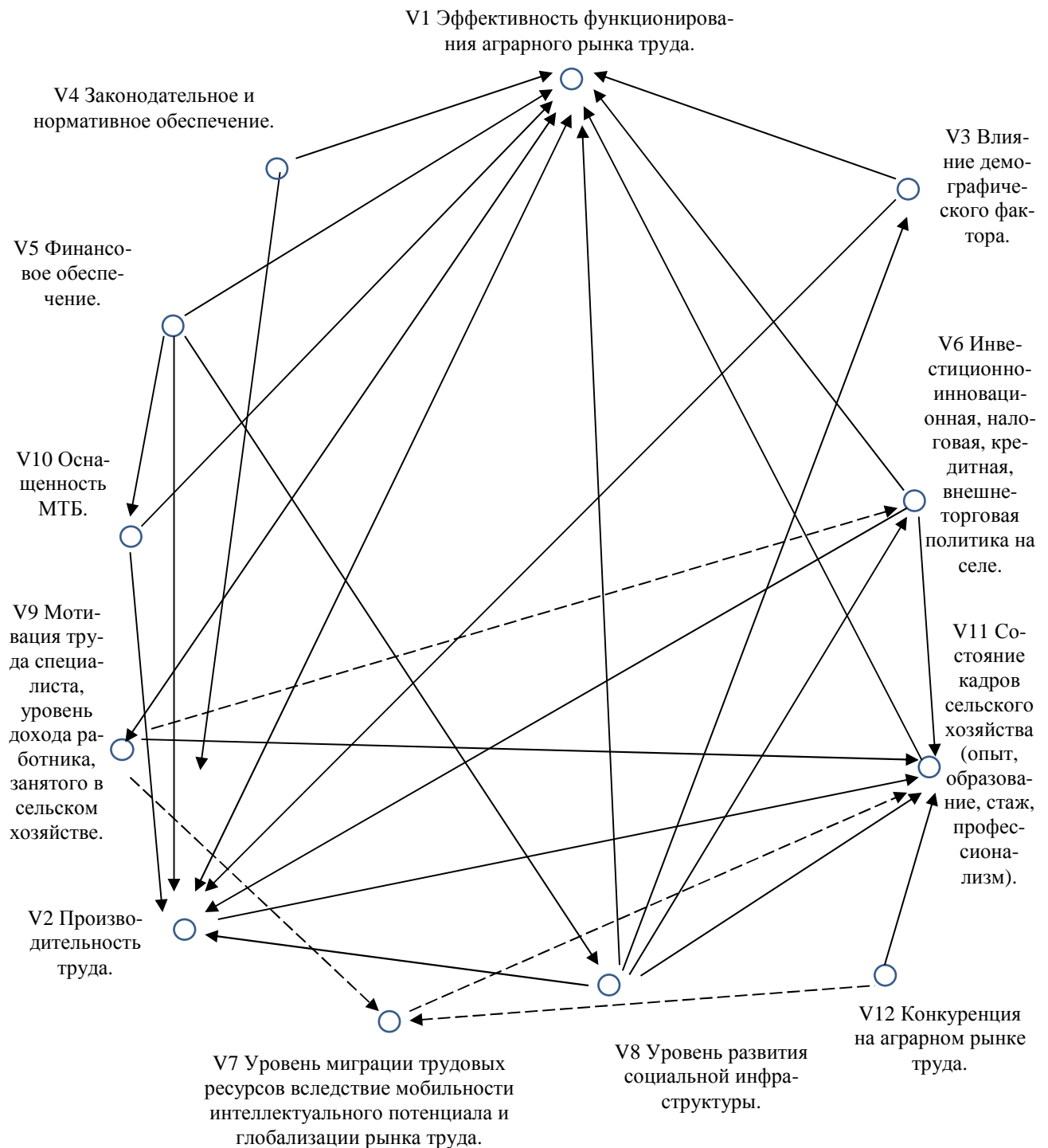
1. Целевые факторы, изменение или стабилизация которых является целью управления системой: эффективность функционирования аграрного рынка труда (фактор 1), уровень производительности труда (фактор 2).

2. Факторы-индикаторы, отражающие и объясняющие развитие процессов в проблемной ситуации: уровень миграции трудовых ресурсов вследствие мобильности интеллектуального потенциала и глобализации рынка труда (фактор 7); состояние кадров сельского хозяйства (опыт,

образование, стаж, профессионализм) (фактор 11); конкуренция на рынке труда, уровень безработицы (фактор 12).

3. Управляющие факторы – потенциально возможные рычаги воздействия на ситуацию: законодательное и нормативное обеспечение развития сельской местности (фактор 4); финансовое обеспечение (фактор 5); инвестиционно-инновационная, налоговая, кредитная, внешне-торговая политика на селе (фактор 6); мотивация труда специалиста, уровень дохода работника, занятого в сельском хозяйстве (фактор 9); оснащенность материально-технической базой (фактор 10).

Анализ матриц ускорения и торможения

позволяет установить причинно-следственные связи между элементами системы, выявить силу их влияния и затем перейти к построению ко-

гнитивной модели (рис. 3) и сценарному анализу ситуации.

Рис. 3. Когнитивная модель влияния внешней и внутренней среды на эффективность функционирования аграрного рынка труда.

*Составлено авторами.

Ориентированный граф $G = (V, E)$ в нашей модели включает две категории элементов: V – множество вершин, соответствующее множеству параметров внешней и внутренней среды, формирующей эффективное функционирование аграрного рынка труда, E – множество дуг, отра-

жающих факт непосредственного влияния параметров друг на друга. Векторный функциональный граф (Φ – граф, частным случаем которого является используемый нами знаковый ориентированный граф) может быть представлен матрицей смежностей, в которой

$$F(V, E) = F(V_i, V_j, e_{ij}) = \begin{cases} +1, & \text{если } \delta_{ij} = 1 \text{ (или } \delta_{ij} = 0) \text{ и } V_i \text{ и } V_j \text{ являются вершинами одной ветви;} \\ -1, & \text{если } \delta_{ij} = 1 \text{ (или } \delta_{ij} = 0) \text{ и } V_i \text{ и } V_j \text{ являются вершинами разных ветвей;} \\ 0, & \text{если } \delta_{ij} = 1 \text{ (или } \delta_{ij} = 0) \text{ и } V_i \text{ и } V_j \text{ являются вершинами одной ветви, но } V_i \text{ и } V_j \text{ являются смежными вершинами.} \end{cases}$$

$ij = 1, 2, \dots, k$ [7, с. 557–564].

Выбор наиболее оптимального сценарного варианта воздействия на систему осуществляется путем сопоставления полученных значений вершин (факторов) в относительных единицах.

В целях ограничения множества возможных переборных вариантов был разработан план модельного эксперимента. Сценарный анализ в рамках когнитивной модели, нацеленный на моделирование тенденций развития системы, предполагает задание целочисленных импульсов в активные вершины когнитивной карты и определение изменения значений вершин на соответствующих тактах моделирования. Под активными вершинами мы понимаем факторы – потенциальные рычаги воздействия на систему, выявленные ранее в рамках проведенного анализа чувствительности.

Анализ результатов прогноза состояния системы «эффективность функционирования аграрного рынка труда» – «элементы внешней и внутренней среды социально-экономического развития аграрного производства» дает основание делать вывод, что улучшение целевых факторов системы включительно за счет законодательного и нормативного обеспечения развития сельской местности (мер государственного регулирования дотаций, субсидий и других льгот) не обеспечивает стабильного роста производительности труда в аграрном секторе, эффективность функционирования аграрного рынка труда (сценарий 3).

Состояние современных тенденций или эволюционное развитие системы (сценарий 1) без управляющего воздействия на процессы усиливает спад социально-экономических показателей отрасли. Увеличение объема инвестиций в кадровое и социальное обеспечение отрасли, повышение всех видов доходов граждан и оптимизация расходов на оплату труда (финансовое обеспечение) позитивно сказываются на эффективности функционирования аграрного рынка труда, со 2-го такта моделирования отмечается тенденция экономического роста (сценарий 2).

Наибольший позитивный эффект достигается за счет активизации рыночных и хозяйственных механизмов (сценарий 4), причем отдача в виде роста значений факторов проявляется начиная с 3-го такта моделирования. Наиболее эффективно аграрный рынок функционирует при реализации сценария 4, когда импульс поступает в три вершины V_6, V_8, V_9 через внесение результирующего вектора вершин к данной системе, которая имеет вид: $Q = 0,0,0,0,0,+1,0,+1,+1,0,0,0$. На фоне роста инвестиций в отрасль ($q_{V_6} = +1$) возрастает уровень развития социальной инфраструктуры ($q_{V_8} = +1$) и уровень мотивации труда ($q_{V_9} = +1$). Рост показателей происходит быстрыми темпами сразу после 3-го такта моделирования. Сокращается лишь один элемент – миграция квалифицированных специалистов (рис. 4).

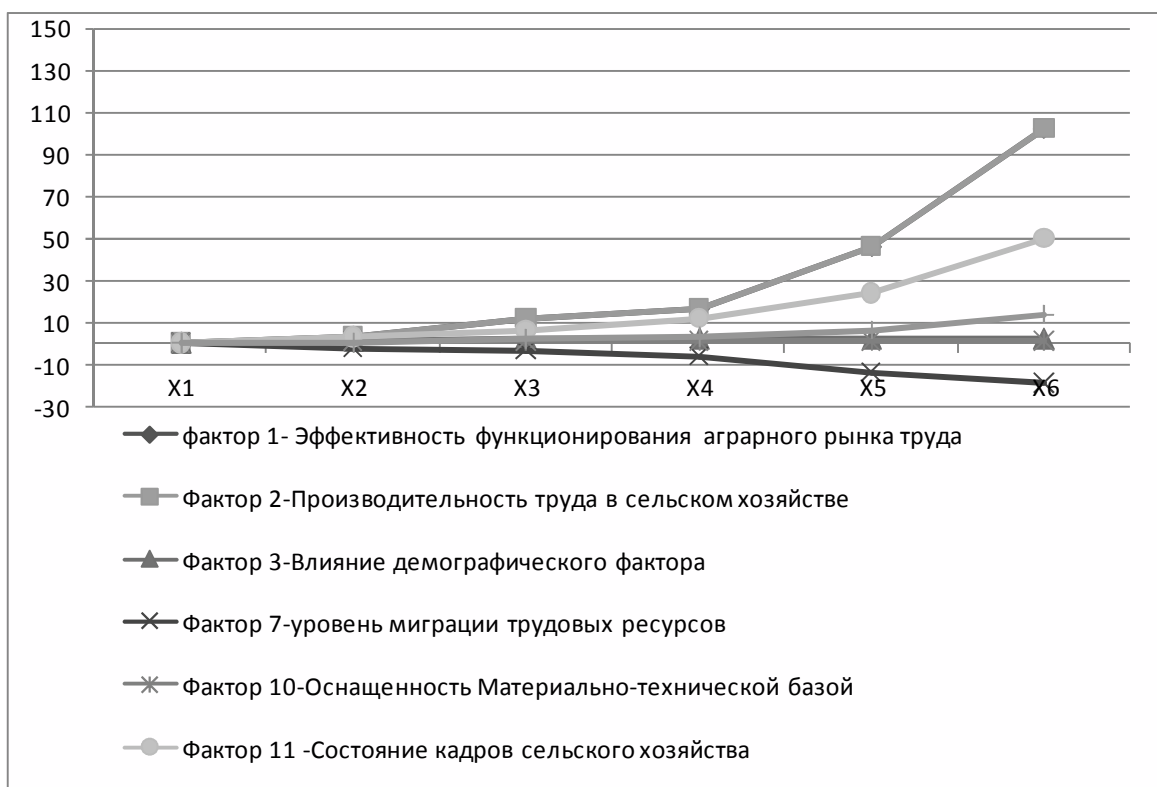

Рис. 4. Когнитивная карта эффективности функционирования аграрного рынка труда (импульс поступает в три вершины V₆, V₈, V₉).

Наибольший эффект достигается при комплексном воздействии на систему рыночных факторов, связанных с активизацией инвестиций, уровнем развития социальной инфраструктуры, мотивацией труда.

Выводы. В результате проведенных расчетов на основе экономико-математического моделирования выявлена наиболее эффективная модель функционирования аграрного рынка труда. Наибольший эффект достигается при комплексном воздействии на систему рыночных факторов, связанных с активизацией инвестиций, уровнем развития социальной инфраструктуры, мотивацией труда.

Рост инвестиций в сельское хозяйство, развитие социальной инфраструктуры, усиление мотивации труда – эти факторы должны стать побудительными рычагами развития системы. Государственные меры должны оказывать косвенное воздействие на инвестиции и мотивацию труда с помощью ряда нормативов: размера минимальной заработной платы, порога применения налоговой социальной льготы, ставок налогообложения инвестиций, инноваций и информационных услуг.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абрамова Н. А. Некоторые критерии достоверности моделей на основе когнитивных карт / Н. А.

Абрамова, С. В. Коврига // Проблемы управления. – 2008. – № 6. – С. 23–33.

2. Горелова Г. В. Исследование слабоструктурированных проблем социально-экономических систем: когнитивный подход / Г. В. Горелова, Е. Н. Захарова, С. Н. Радченко. – Ростов-на-Дону : РГУ, 2006. – 332 с.

3. Кулинич А. А. Верификация когнитивных карт на основе объяснения прогнозов / А. А. Кулинич // Управление большими системами. Специальный выпуск 30.1 «Сетевые модели в управлении». – М. : ИПУ РАН, 2010. – С. 453–469.

4. Кульба В. В. Методы формирования сценариев развития социально-экономических систем / В. В. Кульба, Д. А. Кононов, С. А. Косяченко, А. Н. Шубин. – М. : СИНТЕГ, 2004. – 296 с.

5. Стратегические векторы региональных трансформаций нарушений : монография / Т. П. Галушкина, В. Е. Реутов, Л. М. Качаровская ; [под науч. ред. Т. П. Галушкиной]. – Симферополь : ЧП «Предприятие «Феникс», 2009. – 320 с.

6. Методы исследования экономических процессов : монография / под ред. Ф. В. Зиновьева. – Саки : ЧП «Предприятие «Феникс», 2010. – 288 с.

7. Килеев В. В. Анализ алгоритмов стемминга для формализации компонентов языка финно-угорской группы / В. В. Килеев, И. Г. Сидоркина // Труды конгресса по интеллектуальным системам и информационным технологиям «IS&IT'11» : в 4-х томах. – М. : Физматлит, 2011. – Т. 3. – С. 47–52.

ИСТОРИЧЕСКИЙ ГЕНЕЗИС КАТЕГОРИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

У статті проаналізована історична еволюція виникнення поняття конкурентоспроможності та її основні інтерпретації різними вченими-економістами, представлений зв'язок ключових понять в системі конкурентних відносин і розглянута багаторівнева характеристика даної економічної категорії.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкуренція, конкурентні переваги, конкурентні слабкості.

В статье проанализирована историческая эволюция возникновения понятия конкурентоспособности и ее основные интерпретации различными учеными-экономистами, представлена связь ключевых понятий в системе конкурентных отношений и рассмотрена многоуровневая характеристика данной экономической категории.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкуренция, конкурентные преимущества, конкурентные слабости.

The article analyzes the historical evolution of a concept of competitiveness and its main different interpretations of economists shows the relationship of key concepts in the competitive relations and discussed a multi-level characterization of the economic category.

Key words: competitiveness, competition, competitive advantage, competitive weakness.

Постановка проблеми. Конкурентоспособность является одним из центральных понятий в теории и практике экономического анализа, которое определяется только в условиях конкуренции, являющейся важным звеном рыночной экономики. Рынок и конкуренция – это основные механизмы развития современной экономики, которые тесно связаны друг с другом. Эффективность функционирования рынка напрямую зависит от интенсивности проявления на нем конкуренции.

В связи с этим в условиях всеобъемлющей глобализации, сопровождающейся усилением международной конкуренции, возрастает открытость национальной экономики, обуславливающая необходимость повышения конкурентоспособности Украины, заключающаяся в способности занимать и удерживать стойкие позиции на мировом рынке.

Анализ литературы. Общая теория конкурентоспособности обстоятельно разработана зарубежными учеными. К наиболее значимым необходимо отнести труды Т. Л. Азоева, И. Ансоффа, Ю. И. Коробова, К. Р. Макконнелла, К. Маркса, А. Маршала, М. Портера, Д. Рикардо, А. Смитта, Р. А. Фатхудинова, Ф. Хайека, П. Хейне, Х. Хершгена, Й. Шумпетера, Л. Эрхарда, Д. Ю. Юданова и др.

Украинские учёные адаптировали и развивали основные научные положения названных авторов применительно к условиям формирующегося украинского рынка. К ним относятся научные работы И. Спиридонова, Т. В. Юрьевой, Б. Шлюсарчика, Н. Педченко, С. И. Бандуры,

С. И. Васильченко, О. О. Яременко и др.

Целью исследования является изучение исторических аспектов генезиса понятия конкурентоспособности, определение основных составляющих конкурентных отношений.

Изложение основного материала. Конкуренция – это неотъемлемый элемент рынка, эффективность которого заключается в ее активном проявлении. Успешное развитие конкурентных отношений приводит к воздействию рыночных механизмов на участников рынка, что в свою очередь стимулирует эффективное использование ресурсного потенциала и обеспечение устойчивого экономического роста страны в целом.

Рыночная экономика – это экономика конкурентного соперничества между хозяйствующими субъектами с целью достижения конкурентного превосходства. Движущая сила конкуренции – это *конкурентоспособность* объекта любого уровня.

Конкурентоспособность – это многостороннее понятие, которое необходимо рассматривать в зависимости от масштабов экономических объектов на различных уровнях хозяйствования.

Существует многообразие подходов к определению составляющих элементов иерархической структуры конкурентоспособности. По мнению Л. Н. Чайниковой [1, с. 23–24], необходимо рассматривать конкурентоспособность на пяти уровнях: страны, региона, отрасли, кластера, предприятия. В данном подходе автором не учитывается такой элемент, как конкурентоспособность товара.

И. И. Дюков [2, с. 9] предлагает такие уровни конкурентоспособности, как конкурентоспособность страны, экономики, отрасли, компании, продукта.

Ю. Я. Еленева [3, с. 84] выделяет три уровня, что отражает наиболее распространенный подход исследователей: макроэкономический уровень – страна и международные организации; мезоэкономический уровень – отрасли промышленности и их комплексы; микроэкономический уровень – конкретные виды продукции, производства, предприятия.

Между всеми уровнями конкурентоспособности существует тесная взаимосвязь и взаимозависимость, которая заключается в том, что конкурентоспособность объекта более низкого уровня управления является составляющей конкурентоспособности объекта более высокого уровня.

Конкурентоспособность национальной экономики напрямую зависит от способности предприятий производить и реализовывать конкурентоспособные товары на внутреннем и внешнем рынке, возможности выдерживать конкуренцию как внутри отрасли, в которой они

функционируют, так и на региональном уровне.

В то же время все элементы иерархической структуры конкурентоспособности можно разделить на три уровня:

- *макроуровень* (конкурентоспособность страны и международных организаций);
- *мезоуровень* – на основе экономико-географического аспекта (конкурентоспособность региона, отрасли, любые объединения предприятий);
- *микроуровень* (конкурентоспособность конкретных видов товара, продукции, предприятий).

Важнейшим показателем конкурентоспособности является наличие конкурентных преимуществ по сравнению с соперниками в процессе достижения одних и тех же коммерческих целей.

Конкурентное преимущество – это система, обладающая какой-либо эксклюзивной ценностью, дающая ей превосходство над конкурентами в экономической, технической и организационной сфере деятельности [4, с. 32]. Эволюция концепций конкурентных преимуществ представлена на рис. 1.

Теория абсолютных преимуществ (конец XVIII в.)

А. Смит говорит о том, что в процессе международной торговли стране следует покупать те товары, которые другие страны предлагают по более дешевой цене, чем она сама может его изготовить. В обмен следует предлагать некоторую часть продукта своего собственного промышленного труда, прилагаемого в той области, в которой имеется некоторое преимущество. По Смиуту, при определении международной специализации страны, т. е. что производить и что продавать за границей, следует выбирать те товары, которые данная страна производит дешевле других [5, с. 118].

Теория сравнительных преимуществ (1817 г.)

По Д. Риккардо, каждая страна в процессе осуществления международной торговли должна специализироваться на тех продуктах, в производстве которых она обладает наибольшей относительной эффективностью или относительно меньшими издержками. Согласно Д. Риккардо, главными факторами, определяющими степень конкурентоспособности, являются местоположение страны, ее природные и трудовые ресурсы [6, с. 402].

Теория соотношения факторов производства (начало XIX в.)

Э. Хекшер, Б. Олин продолжили рассмотрение теории конкурентоспособности в рамках внешней торговли. Согласно их теории, страны будут экспортировать те товары, производство которых связано со значительными затратами относительно избыточных факторов, и импортировать те товары, производство которых основано на использовании редких ресурсов. Каждая страна сама решает, какие факторы считать избыточными, а какие – дефицитными, путем соотношения между количеством данного фактора и остальными факторами в стране и их количеством в мире. В результате происходит определение конкурентных преимуществ субъектов международной торговли [6, с. 14–15].

В. Леонтьев (середина 50-х гг. XIX в.) осуществил расчеты для проверки правильности теории соотношения факторов производства Хекшера-Олина, согласно которым оказалось, что капиталонасыщенные США экспортировали трудоемкие, а импортировали капиталоемкие товары. *Парадокс Леонтьева* формулируется следующим образом: трудонасыщенные страны экспортируют капиталоемкую продукцию, капиталонасыщенные – трудоемкую. Исследование показало, что в США в избытке находится не капитал, а земля и труд. В связи с этим были выделены факторы, которые способны обеспечить конкурентные преимущества: квалифицированный труд, управленческий персонал и технологии [6, с. 17–18].

Теория жизненного цикла продукта (середина 60-х гг. XIX в.)

Р. Вернон выдвинул теорию жизненного цикла продукта. Согласно этой теории, товары проходят определенный жизненный

Теория эффекта масштаба (начало 80-х гг. XX в.)

По П. Крюгману и К. Ланкастеру, суть эффекта заключается в том, что при определенной технологии и организации производства долговремен-

Современные теории конкурентоспособности

М. Трейси и Ф. Вирсема предложили превратить собственную уникальную ценность в долговременную стратегию, для этого рекомендуется выбрать одну из

Рис. 1. Эволюция концепций конкурентных преимуществ*.

*Обобщено авторами.

Конкурентное преимущество и конкурентные слабости – это ключевые аспекты исследования предметной области конкурентоспособности.

Конкурентное преимущество, согласно мнению Н. З. Сафиуллина и Л. Н. Сафиуллина – «это экономические отношения субъектов хозяйствования, проявляющиеся в превосходстве над конкурентами на конкурентном рынке в реализовавшихся условиях воздействия окружающей среды» [10, с. 20].

Р. А. Фатхудинов придерживается мнения, что «конкурентное преимущество – это эксклюзивная ценность, дающая ей превосходство над конкурентами» [11, с. 147].

Следовательно, конкурентное преимущество – внутренние характеристики объекта (субъекта), а также факторы внешней среды, которые уже обеспечивают или будут обеспечивать его превосходство над конкурентами в данный период времени или в будущем на конкретном рынке.

Исходя из данного определения, конкурентные слабости – это внутренние характеристики объекта (субъекта) или факторы внешней среды, обеспечивающие уже или в будущем превосход-

ство его конкурентов в определенный период времени и в условиях конкретного рынка.

Конкурентоспособность любого объекта (субъекта) определяется не только наличием конкурентных преимуществ, позволяющих превосходить своих конкурентов, но и конкурентными слабостями, присутствие хотя бы одной из которых может снизить конкурентоспособность объекта или субъекта даже при очень сильных конкурентных преимуществах.

Многие ученые расходятся во мнениях относительно связи понятий в системе конкурентных отношений. Так, О. Ю. Ворожбит и А. А. Зайцева [12, с. 259] придерживаются позиции, что в системе связи ключевых понятий конкурентных отношений следует выделять такие составляющие, как конкуренция, конкурентоспособность, конкурентные преимущества и конкурентную стратегию. Однако, на наш взгляд, наиболее полным является подход, предложенный Н. А. Савельевой [13, с. 36]. Автор рекомендует, кроме вышеприведенных составляющих, внести в данную иерархию связей понятий в системе конкурентных отношений конкурентные слабости (рис. 2).

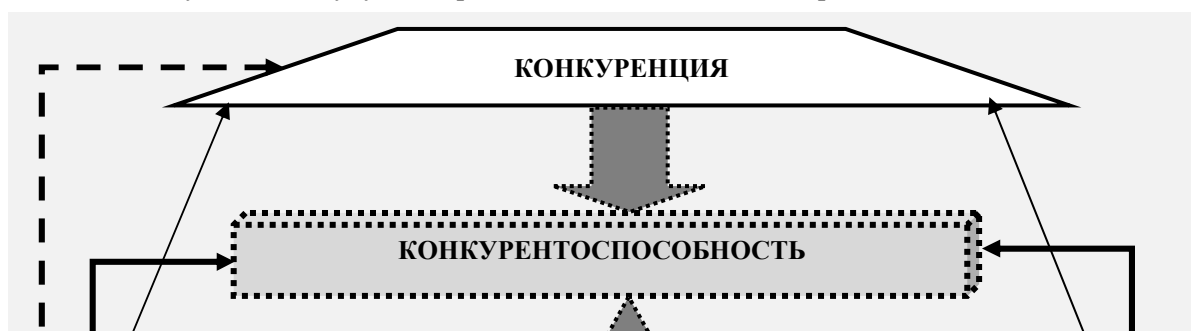

Рис. 2. Связь ключевых понятий в системе конкурентных отношений*.

*Обобщено авторами.

Конкуренция является системообразующим элементом в данной системе конкурентных отношений, стимулируя проявление объектом или субъектом конкурентных преимуществ и конкурентных слабостей, находящихся на одном уровне по степени влияния на конкурентоспособность, которые, в свою очередь, усиливают или ослабляют конкурентную борьбу на конкретном рынке. Конкуренция также является катализатором в проявлении конкурентоспособности на всех уровнях конкурентных отношений. В зависимости от состояния конкуренции на рынке, деятельность конкретных объектов (субъектов) напрямую связана с выбором правильной конкурентной стратегии, которая должна быть направлена не только на достижение и укрепление конкурентных преимуществ (качеств, которые отсутствуют или менее выражены у конкурентов), но и на преодоление имеющихся конкурентных слабостей. Даже при существовании устойчивой конкурентной позиции объекта (субъекта), являющейся результатом наличия множества конкурентных преимуществ, лишь одна конкурентная слабость способна сильно повлиять на достижение конкурентоспособности.

Таким образом, в результате проведенного исследования можно сделать **вывод**, что конкурентоспособность – это многоаспектное понятие, прошедшее длительный путь своего формирования, на протяжении которого так и не сформировалось единого подхода к его определению. Однако, на наш взгляд, конкурентоспособность – это свойство отдельного объекта, обладающее определенными конкурентными преимуществами и конкурентными слабостями, существующее

в условиях конкуренции в непостоянной рыночной среде в рассматриваемый период времени.

ЛИТЕРАТУРА

1. Чайникова Л. Н. Конкурентоспособность предприятия : учебное пособие / Л. Н. Чайникова, В. Н. Чайников. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. – 192 с.
2. Дюков И. И. Управление конкурентоспособностью компании : учебное пособие / И. И. Дюков. – СПб. : СПбГУ ИТМО, 2011. – 100 с.
3. Еленева Ю. Я. Обеспечение конкурентоспособности промышленных предприятий / Ю. Я. Еленева. – М. : Янус-к, 2001. – 296 с.
4. Мазилкина Е. И. Управление конкурентоспособностью / Е. И. Мазилкина, Г. Г. Паничкина. – М. : Омега-Л, 2009. – 328 с.
5. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов : в 5-ти кн. / А. Смит. – М. : Соцгиз, 1935. – Книга I. – 456 с.
6. Международные экономические отношения : учебник / под общ. ред. В. Е. Рывалкина ; Дипломат. акад. при МИД РФ. – М., 1997. – 384 с.
7. Эванс Дж. Р. Маркетинг / Дж. Р. Эванс, Б. Берман ; [пер. с англ.]. – М. : Экономика, 1993. – 335 с.
8. Портер М. Э. Конкуренция : учебное пособие / М. Э. Портер ; [пер. с англ.]. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2001. – 495 с.
9. Кровяк А. Интеграция Польши и Украины в европейскую экономическую систему : монография / А. Кровяк. – Донецк : Донецкий нац. ун-т, 2006. – 239 с.
10. Сафиуллин Н. З. Конкурентные преимущества и конкурентоспособность : монография / Н. З. Сафиуллин, Л. Н. Сафиуллин. – Казань : Изд-во Казанск. ун-та, 2002. – 104 с.
11. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Инфра-М, 2000. – 315 с.

12. Ворожбит О. Ю. Конкурентные преимущества в системе конкурентных отношений организации / О. Ю. Ворожбит, А. А. Зайцева // Экономические науки. – 2008. – № 3(40). – С. 258–261.
13. Савельева Н. А. Формирование конкурентоспо-

собности в отраслях промышленного производства: теория и методология : дис. ... докт. экон. наук : спец. 08.00.05 / Н. А. Савельева. – Ростов-на-Дону, 2005. – 425 с.

УДК 314.1:316.334.55

Ванієва А. Р.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті висвітлені стратегічні напрями покращення демографічної ситуації та демографічних процесів в Україні. Серед них у якості першочергових обґрунтовані всебічне сприяння формуванню середнього класу, удосконалення медичного обслуговування та підвищення освітнього рівня населення, захист сімейних цінностей та забезпечення здорового способу життя.

Ключові слова: демографічна ситуація, стратегічні напрями, удосконалення, управління, охорона здоров'я, середній клас, освіта, рівень життя, соціальний захист.

В статье освещены стратегические направления улучшения демографической ситуации и демографических процессов в Украине. Среди них в качестве первоочередных обоснованы всестороннее содействие формированию среднего класса, совершенствование медицинского обслуживания и повышение образовательного уровня населения, защита семейных ценностей и обеспечение здорового образа жизни.

Ключевые слова: демографическая ситуация, стратегические направления, совершенствование, управление, здравоохранение, средний класс, образование, уровень жизни, социальная защита.

The article deals with strategic directions of improving the demographic situation and demographic processes in Ukraine. Full assistance to forming the middle class, improving health service and raising educational level of the population are substantiated as first-priority among the, protection of family values and healthy living.

Key words: demographic situation, strategic directions, improvement, management, health care, middle class, education, living standards, social protection.

Постановка проблеми. Актуальність демографічного розвитку у системі ресурсного потенціалу національного господарства вимагає виважених заходів і механізмів стратегії його реалізації. Вона зумовлена необхідністю пом'якшення наслідків демографічної кризи, усунення загроз національній безпеці України у соціально-економічній сфері через звужене відтворення трудових ресурсів. Це передбачає необхідність формування внутрішніх державних інституціональних механізмів, виробничо-економічних ресурсів, сприятливого середовища у суспільстві для забезпечення дії факторів, що впливають на подолання демографічної кризи. Вони мають бути основоположними елементами стратегії регулювання демографічної ситуації на всіх управлінських рівнях. Відповідно, демографічна спрямованість має стати одним із головних пріоритетів політики соціально-економічного розвитку української держави.

Аналіз літератури. Необхідно відзначити, що демографічні чинники господарського розвитку, народонаселення, проблеми відтворення трудових ресурсів та людського капіталу є пре-

дметом досліджень багатьох відомих вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них першочергове значення мають роботи С. Бандура, О. Бородіної, Е. Лібанової, Л. Михайлової, В. Ткача та інших дослідників. У їх працях велика увага приділяється визначенню закономірностей та процесів демографічної ситуації у регіонах країни, міських та сільських поселеннях, висвітленню питань зайнятості трудових ресурсів, безробіття, проявів бідності та необхідності соціального захисту громадян. Разом з тим обґрунтування стратегії покращення демографічної ситуації з урахуванням глобальних факторів впливу потребує подальших розробок.

Мета статті – обґрунтувати стратегічні напрями покращення демографічної ситуації в Україні, зокрема, підвищення мотивації праці та зайнятості, доходів населення, удосконалення освітнього та медичного обслуговування, соціальний захист молодих сімей.

Виклад основного матеріалу. Депопуляційні процеси, характерні для сучасного етапу демографічного розвитку України переважною більшістю європейських країн, вимагають поси-

лення уваги до якісного складу населення як основи формування трудових ресурсів потенціалу. Мова йде, насамперед, про продовження тривалості життя, поліпшення стану здоров'я, підвищення рівня життя, збільшення природного приросту населення тощо. Водночас необхідно забезпечити реалізацію максимально ефективної пронаталістської політики, сприяти відновленню сімейних цінностей в українському суспільстві.

Подолання демографічної кризи і досягнення сталого демографічного розвитку, нормалізація відтворення населення є тривалим і складним процесом. При цьому зміст реального виходу з демографічної кризи полягає не стільки в подоланні депопуляції, скільки у підвищенні якості життя та рівня населення, збереженні та відтворенні його життєвого і трудового потенціалу. Саме такі заходи сприятимуть посиленню впевненості людей у майбутньому та збільшенню народжуваності.

З цією метою велике значення має розробка стратегії демографічного розвитку України відповідно до Концепції демографічного розвитку на 2005–2015 рр. Метою стратегії демографічного розвитку є поліпшення якісних характеристик населення та гармонізація відтворення людності України. Загальні її завдання полягають у наступному: відродження української духовності, національних цінностей та традицій; відновлення сімейних цінностей; забезпечення морального здоров'я сім'ї; виховання свідомого батьківства та запобігання соціального сирітства; збереження традицій середньодітності там, де вони ще існують, розвиток настанов на дводітну родину; формування української національної ідеї, гордості за українську державу, що протидіятиме еміграційним настроям.

Забезпечення економічних передумов уповільнення процесів депопуляції, збільшення тривалості та поліпшення якості життя жителів міст та сіл країни передбачає підвищення добробуту широких верств населення шляхом реформування оплати праці, запровадження повномасштабної системи соціального страхування, надання соціальної допомоги переважно на адресних засадах; створення сучасної інфраструктури, забезпечення доступності якісних медичних, побутових, житлово-комунальних, рекреаційних послуг; реформу системи охорони здоров'я. Необхідно забезпечити такий життєвий рівень людей, який сприяв би збільшенню народжуваності, дітності сімей, їх міцності, інвестуванню у власну освіту та розвиток.

Формування настанов на здоровий спосіб життя необхідно здійснювати за рахунок поширення європейських стандартів здорового способу життя; попередження вживання наркотичних

засобів та психотропних речовин; попередження захворювань, що передаються статевим шляхом; формування настанов на раціональне харчування; викорінення тютюнокуріння в громадських місцях; подолання традицій зловживання алкоголем. Необхідно втілити належний контроль за доступністю лікарняних засобів, проводити велику профілактичну роботу у навчальних закладах, більше уваги приділяти заняттям молоді фізичною культурою та спортом.

Механізм втілення стратегії демографічного розвитку передбачає відображення в українському законодавстві принципів і норм міжнародного права; подальший розвиток законодавчої та нормативно-правової бази у сфері державних соціальних стандартів і державних соціальних гарантій, забезпечення їх реалізації на національному та регіональному рівнях; розв'язання завдань державного і місцевого рівня щодо відновлення демографічного потенціалу, формування державної програми проведення комплексних фундаментальних демографічних досліджень [1, с. 25–30].

Важливе значення має координація заходів та фінансового забезпечення виконання державних програм з охорони здоров'я, освіти, державної підтримки малозабезпечених сімей та сімей з дітьми, програми надання житлових субсидій, регулювання міграційних процесів, забезпечення молоді житлом тощо; створення системи моніторингу соціально-демографічної ситуації, реалізації стратегії демографічного розвитку, відповідних державних програм, їх впливу на демографічну ситуацію в регіонах і країні в цілому, інформаційного забезпечення демографічних досліджень. Інвестиційними джерелами для такої діяльності можуть бути бюджетні відрахування, приватні та муніципальні кошти, кошти сільських громад.

Для покращення демографічної ситуації необхідно розвивати стратегію підтримки народжуваності та розвитку сім'ї на національному рівні. Основною метою такої стратегії є сприяння всебічному розвитку сім'ї, створення соціально-економічних передумов для її повноцінного функціонування, задоволення і відтворення потреби сім'ї в дітях.

Стратегічні завдання полягають у поліпшенні якості життя сімей; формуванні сприятливого соціально-психологічного клімату та позитивної суспільної налаштованості на сімейні цінності; сприянні зміцненню шлюбу, запобіганні його руйнації, зниженні рівня розлучуваності.

Велике значення має створення належних економічних передумов для реалізації потреби сім'ї в дітях; підвищення ефективності соціаль-

ного захисту сімей при народженні дитини, а також сімей, що потребують допомоги або особливої уваги з боку держави і суспільства; збереження й поліпшення здоров'я сімей, у тому числі репродуктивного; підвищення рівня культури репродуктивної поведінки; сприяння та підтримка виховної функції сім'ї; посилення соціального захисту прав бездоглядних та безпритульних дітей; забезпечення повноцінних умов для їх розвитку.

Основними напрямками такої стратегії є активізація формування у суспільстві моделі сім'ї «середнього класу», характерними ознаками якої є матеріальне благополуччя; інвестування в розвиток родини; наявність дітей як стимулу та об'єкту для таких інвестицій; реформування системи соціального захисту найбільш уразливих категорій сімей з метою гарантування рівня життя не нижче за встановлені соціальні стандарти; посилення адресності надання соціальних виплат; вдосконалення житлової та податкової політики з метою посилення їхньої демографічної спрямованості; підвищення доступності та поліпшення якості послуг щодо охорони здоров'я; модернізація та подальший розвиток системи суспільних інституцій по вихованню підростаючого покоління.

Механізми забезпечення економічного підґрунтя розвитку сімей реалізуються шляхом реформування системи оплати праці з метою досягнення рівня, що забезпечує адекватні соціальні стандарти існування, якісне утримання і виховання дітей; підтримку сімейних форм трудової кооперації; підвищення доступності кредитування з метою розвитку фермерства, сімейного малого і середнього бізнесу; підтримку системи молодіжних житлових комплексів та молодіжних житлово-будівельних кооперативів. Більш повного використання мають набути страхування сім'ї; можливості для працюючих матерів поєднувати роботу і виконання сімейних обов'язків через використання механізмів гнучкої зайнятості.

Посилення соціального захисту населення реалізується через удосконалення існуючої системи соціальної допомоги при народженні дитини шляхом поетапного наближення щомісячного

розміру допомоги на дитину до досягнення нею трирічного віку до рівня прожиткового мінімуму; диференціації розміру допомоги залежно від доходу сім'ї; диференціації розміру допомоги залежно від черговості народження дитини з метою зменшення відмінностей у рівні матеріального забезпечення сімей з різною кількістю дітей. Запобігання та подолання бідності передбачає вдосконалення механізму надання адресної допомоги малозабезпеченим сім'ям з метою підвищення адресності та рівня охоплення нею бідних сімей.

Покращення інформаційно-консультативної допомоги означає оптимізацію мережі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та вдосконалення їх діяльності шляхом запровадження нових ефективних форм роботи; розвиток мережі культурних, дозвілєвих та консультативних установ, основним змістом діяльності яких є створення умов для спілкування самотніх людей, які мають намір створити сім'ю; запровадження нових форм та методів статевого виховання дітей та молоді, формування у них навичок здорового способу життя.

Велику роль відіграє організація у навчальних закладах інформаційно-просвітницької роботи з батьками з питань виховання дітей, посилення пропаганди сімейних цінностей, свідомого ставлення до сімейних обов'язків, здорового способу життя через засоби масової інформації.

Поліпшення соціального захисту дітей включає розвиток системи дошкільних навчальних закладів, запровадження новітніх форм їх організації з метою підвищення якості послуг; створення дитячих будинків сімейного типу, центрів реабілітації для дітей-інвалідів тощо, залучення різноманітних джерел їх фінансування; профілактику алкогольної та наркотичної залежності, правопорушень дітей, соціальну адаптацію дітей, які знаходяться у важкій життєвій ситуації; впровадження нових технологій щодо профілактики дитячої інвалідності, збереження системи оздоровлення дітей на базі санаторіїв, профілакторіїв, дитячих оздоровчих закладів тощо; соціальний супровід і підтримку сім'ї, в якій виховується ВІЛ-інфікована дитина (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Цільові індикатори поліпшення соціального захисту дітей в Україні*.

№	Цільові індикатори	Рівні		
		2011 р.	2013 р.	2015 р.
1.	Сумарний коефіцієнт народжуваності, дітей на 1 жінку	1,22	1,30	1,40
2.	Загальний коефіцієнт розлучуваності	3,70	3,30	2,60
3.	Рівень бідності сімей з дітьми, %	35,40	29,0	23,0

*Примітка: межа бідності – 75% медіанного рівня середньомісячних сукупних доходів (витрат) у розрахунку на умовного дорослого.

Якісно нові завдання, пов'язані з активізацією реформаторського та євроінтеграційного процесу в Україні, зумовили посилення вимог до стану та умов формування здоров'я населення. Реалізація Національної програми «Здоров'я нації», затвердженої Указом Президента України від 26.03.2001 р. № 203, комплексу регіональних та відомчих програм у сфері охорони й поліпшення здоров'я населення України сприяла суттєвому гальмуванню поглиблення медико-демографічної кризи, але не забезпечила її подолання.

На новому етапі соціально-економічного розвитку необхідно створити таку модель загальнодержавної системи збереження здоров'я і життя населення, яка відповідає сучасним умовам розвитку ринкових відносин в Україні та міжнародним стандартам у галузі захисту праці, соціальної безпеки та охорони здоров'я, прав і свобод людини.

Мета збереження та поліпшення стану здоров'я населення, подовження періоду здорового життя, зниження передчасної смертності й підвищення середньої тривалості життя повинна здійснюватися шляхом формування цілісної суспільної системи захисту життя і здоров'я населення. Вона забезпечується усуненням економічних перешкод у доступі широких верств населення до засобів збереження та поліпшення здоров'я; створенням умов праці, що направлені на поєднання творчого розвитку працівника зі збереженням його фізичного та психічного здоров'я; формуванням у населення світоглядних принципів свідомого самозбереження як суспільно бажаної етичної норми; створенням безпечного для життя і здоров'я оточуючого середовища; формуванням ефективної системи охорони здоров'я та наданням медичної допомоги населенню.

Економічні засади стратегії поліпшення демографічної ситуації ґрунтуються на створенні економічних умов для збереження й поліпшення здоров'я населення, запровадженні загальнообов'язкового державного медичного страхування з подальшим удосконаленням всієї системи соціального страхування щодо підтримки здоров'я.

Реструктуризація економіки та технічна реорганізація й оновлення виробництва має бути спрямована на створення безпечних робочих місць і забезпечення ефективної охорони праці. Велике значення має розвиток системи санітарно-епідеміологічної, екологічної, транспортної, побутової, споживчої та громадської безпеки; формування суспільної налаштованості на пріоритет здорового способу життя, соціальної та особистісної мотивації до збереження та зміц-

нення здоров'я; реструктуризація та підвищення ефективності функціонування системи охорони здоров'я [2, с. 117].

Формування економічної основи для збереження і поліпшення здоров'я населення забезпечується шляхом фінансування у повному обсязі виконання державних програм з охорони здоров'я; поетапного збільшення обсягів фінансування видатків на охорону здоров'я за одночасною реструктуризацією системи медичної допомоги, у тому числі системи управління, перенесення акцентів у медичному обслуговуванні на первинний рівень. Велике значення має підготовка медичних фахівців, у тому числі сімейних лікарів, профілактична робота серед широких верств населення з метою упередження епідемії та інших масових захворювань.

З метою покращення демографічної ситуації необхідно запровадити багатоканальне фінансування медичної допомоги шляхом введення загальнообов'язкового державного медичного страхування; врегулювання питання надання платних медичних послуг населенню, включаючи державне регулювання платної медичної допомоги у державних та комунальних медичних закладах. Важливим є посилення державної фінансової підтримки самооздоровлення соціально уразливих категорій населення; підвищення рівня державного забезпечення дітей-інвалідів та розміру допомоги по догляду за ними.

Техніко-технологічна реорганізація виробництва, створення безпечних робочих місць і забезпечення ефективної охорони праці потребує виділення стадій технологічного процесу зі шкідливими умовами праці в окремі модулі пріоритетних технологічних перетворень; посилення контролю за неухильним дотриманням законодавства про охорону праці на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від відомчого підпорядкування та форми власності; забезпечення координації роботи органів виконавчої влади та громадських організацій, які здійснюють нагляд за умовами праці і дотриманням гігієни та безпеки праці.

Важливим для розширеного відтворення населення є формування сприятливих економічних та адміністративно-організаційних умов для систематичного відновлення здоров'я працівників, передовсім зайнятих на важких роботах, на роботах із шкідливими і небезпечними умовами праці; удосконалення діяльності галузевих систем санаторно-курортного лікування працівників, відновлення цехового принципу їх медичного обслуговування, посилення заборони закриття або перепрофілювання відомчих санаторіїв-профілакторіїв. Значимим є забезпечення спеціального харчування для людей, робота яких

пов'язана із шкідливим виробництвом.

Розвиток системи санітарно-епідеміологічної, екологічної, транспортної, побутової та споживчої безпеки забезпечується через посилення дорожньо-транспортної безпеки шляхом поліпшення стану існуючих та здійснення будівництва нових доріг і транспортних шляхів, які б відповідали сучасним світовим стандартам. Необхідним є посилення нагляду за транспортними потоками; заборона використання зношених, аварійно небезпечних транспортних засобів та таких, що вичерпали свій технічний ресурс; удосконалення структури і підвищення ефективності здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду; приведення у відповідність з міжнародними санітарними та екологічними нормами, посилення контролю за їх виконанням та відповідальності за недотримання.

З метою оптимізації демографічних процесів необхідно здійснювати розробку системи відшкодування збитків, що викликані впливом екологічних чинників; підвищення безпечності експлуатації житлово-комунального господарства; прискорення адаптації соціально-побутового середовища до потреб осіб з обмеженими фізичними можливостями; посилення державного та громадського контролю за дотриманням споживчої безпеки. В Україні потрібне створення надійної системи контролю за безпекою продуктів харчування, непродовольчих товарів повсякденного вжитку, ліків тощо.

Особливу роль відіграє організація забезпечення дітей екологічно чистими продуктами харчування та питною водою через систему харчування в дошкільних, загальноосередніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах, закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; створення системи державного захисту населення від непрофесійного лікування, шкідливого впливу рекламних заходів, небезпечних для здоров'я масових оздоровчих сеансів, а також пов'язаних із заподіянням шкоди здоров'ю відправ релігійного культу. Тому особливу увагу необхідно приділити вдосконаленню системи ліцензування та акредитації у сфері надання медичних послуг; підвищення громадської безпеки (забезпечення громадського порядку, боротьба із злочинністю, захист громадян від протиправних посягань).

Необхідно послідовно здійснювати курс на підвищення якості та ефективності гігієнічного виховання і навчання громадян, активної пропаганди здорового способу життя шляхом створення системи безперервного медико-гігієнічного навчання і виховання через заклади освіти, засоби масової інформації, установи охорони здоров'я, фізичної культури й інші соціальні інсти-

тути; забезпечення перетворення санітарної освіти в державну систему медико-гігієнічної просвіти [3, с. 89]. Процеси створення розгалуженої інфраструктури та індустрії здоров'я і активного відпочинку; реформування й оновлення системи оздоровчих та рекреаційних закладів і забезпечення їх доступності для широких верств населення та його уразливих категорій зокрема мають бути продовжені.

Розвиток сприятливої демографічної ситуації передбачає формування суспільної налаштованості на пріоритет здорового способу життя, соціальної та особистісної мотивації до збереження та зміцнення здоров'я потребує розробки комплексних програм, спрямованих на профілактику найбільш поширених хронічних захворювань, а також тютюнокуріння і зловживання алкоголем та їх негативних наслідків; посилення боротьби з наркоманією та проституцією. На державному рівні потрібно забезпечити розвиток масової фізичної культури та спорту; розширення доступу дітей до фізкультурно-спортивних і оздоровчих закладів, молодіжних клубів з метою створення належних умов для зміцнення їх фізичного, психічного здоров'я та соціального благополуччя.

Висновки. Стратегія формування та оптимізації сприятливої демографічної ситуації в Україні, відтворення трудових ресурсного потенціалу населення передбачає виконання важливих організаційно-управлінських заходів у соціально-економічному, екологічному виробничому напрямках. Мова йде, насамперед, про охорону здоров'я населення, підвищення освітнього рівня молоді, формування здорового способу життя та сімейних цінностей, наявність інституційних засад для розвитку середнього класу та подолання бідності, соціальний захист людей. Важливе значення має безпека робочих місць та виробничих процесів, профілактика професійних захворювань та епідемій, системне та достатнє фінансове забезпечення всіх видів діяльності, пов'язаних з покращенням демографічної ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бородіна О. М. Людський капітал у системі сталого розвитку аграрної сфери / О. М. Бородіна // Економіка АПК. – 2004. – № 4. – С. 25–30.
2. Населення України. Соціально-демографічні проблеми українського села : монографія / ред. Е. М. Лібанова ; Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, Фонд народонаселення ООН, Держ. ком. статистики України, Укр. центр соц. реформ. – К., 2007. – 468 с.
3. Ткач В. О. Управління економічною безпекою національної економіки: регіональні аспекти зміцнення : монографія / В. О. Ткач. – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2011. – 234 с.

УДК 620.92(477.75)

Ваниева Э. А., Абдиева Г. Т.

АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АЛЬТЕРНАТИВНЫХ (НЕТРАДИЦИОННЫХ) ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ В АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКЕ КРЫМ

У роботі розглядаються сучасний стан і розвиток альтернативних (нетрадиційних) джерел енергії в Криму, аналізуються перспективні напрямки й ефективність їх розвитку.

Ключові слова: поновлювані джерела енергії, енергоозброєність, вітроенергетика, гідроенергетика, сонячна енергія, геотермальні станції.

В работе рассматриваются современное состояние и развитие альтернативных (нетрадиционных) источников энергии в Крыму, анализируются перспективные направления и эффективность их развития.

Ключевые слова: возобновляемые источники энергии, энерговооруженность, ветроэнергетика, гидроэнергетика, солнечная энергия, геотермальные станции.

This paper considers the current state and development of alternative (non-traditional) energy sources in the Crimea, analyzes promising areas and the effectiveness of their development.

Key words: renewable energy sources-power, wind power, hydropower, solar energy, geothermal station.

Постановка проблемы. Для успешного развития экономики АР Крым вопрос развития нетрадиционных источников энергии является особенно важным, т. к. Крым является энергетически зависимым регионом. Объемы топливных ресурсов традиционных источников в АР Крым незначительны, а себестоимость – существенная. Поэтому развитие топливно-энергетической базы является необходимым гарантом положительной динамики в деятельности предприятий.

Целесообразность ускоренного развития нетрадиционной энергетики Крыма обусловлена не только наличием огромных природных ресурсов, собственной материальной и производственной базы, но и экономически выгодными условиями эксплуатации установок по использованию нетрадиционных и возобновляемых источников энергии.

Анализ литературы. Теоретическим, методологическим и практическим вопросам энергообеспечения и энергосбережения в АР Крым посвящены труды таких авторов, как Л. А. Багрова, Т. В. Бобра [1], Е. Жерновникова [2], П. А. Капустенко, А. К. Кузина [3], Г. А. Прокопова [4] и др. Весомым вкладом в исследование проблемы развития ресурсосбережения и энергосбережения являются работы А. И. Башта «Инновационная стратегия развития рекреационной системы на базе энергосбережения» [5] и А. В. Ефремова «Проблемы и перспективы использования аль-

тернативных источников энергии в Крыму» [6].

Однако данными авторами недостаточно рассмотрены перспективы развития возобновляемых источников энергии в АР Крым, а также рентабельность и эффективность их использования.

Целью нашей статьи является анализ современного состояния, а также определение перспективных направлений развития и использования альтернативных (нетрадиционных) источников энергии в АР Крым.

Изложение основного материала. Приоритетными направлениями по экономии топливно-энергетических ресурсов за счет использования возобновляемых источников энергии в АР Крым являются развитие ветроэнергетики и малой гидроэнергетики, строительство солнечных и геотермальных станций.

Развитие и использование возобновляемых источников энергии для удовлетворения энергетических нужд в основных отраслях промышленного производства, а также в социальной, коммунальной и санаторно-курортной сферах автономии может обеспечить значительное сокращение потребления традиционных энергоносителей и улучшить состояние окружающей природной среды [7].

Мощность электростанций и производство электроэнергии в АР Крым за 2007–2011 гг. представлены в табл. 1.

Таблица 1.

Мощность электростанций и производство электроэнергии в АР Крым за 2007–2011 гг.*

Годы	Все электростанции	в том числе	
		тепловые	нетрадиционные источники энергии

	Мощность, тыс. кВт	Производство электроэнергии, млн. кВт·ч	Мощность, тыс. кВт	Производство электроэнергии, млн. кВт·ч	Мощность, тыс. кВт	Производство электроэнергии, млн. кВт·ч
2007	243,2	714,6	183,8	679,3	59,4	35,4
2008	245,6	737,2	186,2	700,0	59,4	37,2
2009	246,0	584,3	183,6	549,7	62,4	34,6
2010	244,8	842,0	179,9	801,7	64,9	40,3
2011	380,0	912,8	176,2	841,2	203,8	71,6

*Таблица составлена авторами по материалам [8].

Таким образом, анализируя данные табл. 1, можно сказать о том, что начиная с 2007 г. нет четкой тенденции к росту производства электроэнергии: в 2009 г. общий объем производства электроэнергии сократился на 152,9 млн. кВт·ч по сравнению с 2008 г., в том числе тепловыми электростанциями – на 150,3 млн. кВт·ч, нетрадиционными источниками энергии – на 2,6 млн. кВт·ч и составил 584,3 млн. кВт·ч.

Объемы производства электроэнергии тепловыми электростанциями в 2011 г. возросли на 161,9 млн. кВт·ч по сравнению с 2007 г. и составили 841,2 млн. кВт·ч, а при использовании возобновляемых источников энергии – на 36,2 млн. кВт·ч (71,6 млн. кВт·ч).

Динамика производства электроэнергии разными типами электростанций (тепловыми, нетрадиционными) за 2007–2011 гг. представлена на рис. 1.

Современная ветроэнергетика является одной из наиболее развитых в настоящее время и перспективных для последующего развития в автономии отраслей возобновляемой энергетики. Использование энергии ветра в АР Крым базируется в основном на строительстве и эксплуатации мощных промышленных ветроэлектрических станций (ВЭС) в составе электроэнергетических систем.

В Автономной Республике Крым структуру возобновляемых источников энергии представляют четыре государственных предприятия: ЭТУ «Водэнергоремналадка» (Сакская ВЭС), ГП «Донузлавская ВЭС», ГП «Восточно-Крымская ВЭС», «28 Управление начальника работ» (Тарханкутская ВЭС).

Объем производства электроэнергии этих предприятий за период с 2009 по 2011 гг. представлен в табл. 2.

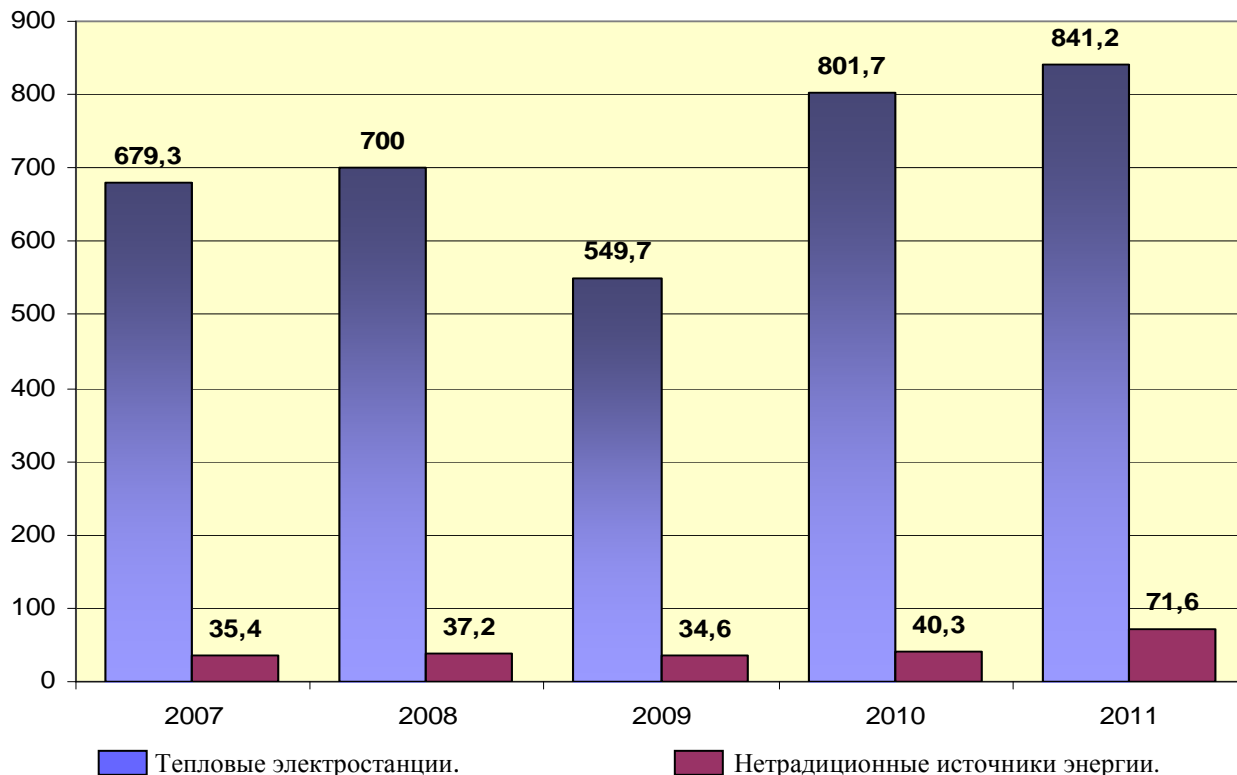

Рис. 1. Динамика производства электроэнергии разными типами электростанций за 2007–2011 гг. (млн. кВт·ч)*.

*Составлено авторами.

Таблица 2.

Объем производства ветряных электростанций АР Крым*.

Показатели	2009 г.	2010 г.	2011 г.
Всего по АР Крым, т у. т. (тонн условного топлива)	14,377	19,913	31,177
Ветроагрегаты, всего			
Количество, шт.	538	544	544
Производство электроэнергии, тыс. кВт/ч	32988,0	40062,0	41812,0
Условная экономия, тыс. т у. т.	10,721	14,943	15,596
<i>в том числе</i>			
ГП «Донузлавская ВЭС»			
Количество, шт.	160	161	161
Производство электроэнергии, тыс. кВт/ч	1250,0	3289,0	6644,0
Условная экономия, тыс. т у. т.	0,406	1,226	2,478
Сакская ВЭС			
Количество, шт.	234	234	234
Производство электроэнергии, тыс. кВт/ч	18066,0	21135,0	20716,0
Условная экономия, тыс. т у. т.	5,871	7,884	7,727
Тарханкутская ВЭС			
Количество, шт.	131	132	132
Производство электроэнергии, тыс. кВт/ч	13672,0	12852,0	11862,0
Условная экономия, тыс. т у. т.	4,443	4,794	4,425
ГП «Восточно-Крымская ВЭС»			
Количество, шт.	13	17	17
Производство электроэнергии, тыс. кВт/ч	0,0	2786,0	2590,0
Условная экономия, тыс. т у. т.	0,0	1,039	0,966

*Таблица составлена авторами по материалам [8].

Данные показатели свидетельствуют о том, что на территории полуострова имеются достаточно большие возможности энергосбережения (14,943 тыс. т у. т.) за счет эффективного внедрения и использования ветряных электростанций.

Крым обладает также огромными потенциальными возможностями использования солнечной энергии: на земную поверхность Крымского полуострова попадает 1400 кВт в год на квадратный метр и выше количества солнечной радиации [6]. Поэтому одним из наиболее мощных и доступных видов нетрадиционных и возобновляемых источников энергии в Крыму является солнечная энергия.

Солнечное излучение обладает огромным энергетическим потенциалом. Это неисчерпаемый и абсолютно чистый источник энергии. Основными технологическими решениями по использованию энергии являются превращение солнечной энергии в электрическую и получение тепловой энергии для целей теплоснабжения зданий [9].

Большой и недостаточно используемый потенциал использования солнечной энергии имеется в сельском хозяйстве и промышленности:

- солнечный подогрев воды для горячего водоснабжения животноводческих ферм и других объектов;
- сушка зерна, фруктов, овощей, сена, табака и другой сельскохозяйственной продукции;
- тепличное растениеводство;
- опреснение воды в южных засушливых районах;

- солнечный подогрев железобетонных конструкций [10].

Поскольку Крым является курортным регионом, и рекреация становится ведущей отраслью специализации крымского региона, то использование солнечной энергии в Крыму является основой устойчивого развития полуострова и рекреационных районов в частности. Использование энергии солнца как тепловой и электрической позволит улучшить состояние окружающей среды за счет уменьшения теплового загрязнения с местных котельных; снизить загрязнение атмосферного воздуха; достичь частичной независимости от импорта газа и нефти [6].

Наиболее стабильным источником может служить геотермальная энергия. Территория АР Крым обладает достаточно большим геотермальным потенциалом – месторождения геотермальных вод распространены почти по всей равнинной степной части Крымского полуострова.

Целесообразность развития геотермальной энергетики в республике определяется вполне реальными возможностями использования геотермальных ресурсов:

- прогнозные ресурсы геотермальной энергии на территории автономии по тепловому эквиваленту превосходят запасы топлива;
- для разведки и освоения геотермальных месторождений достаточно лишь частично переориентировать существующие геологоразведочные и нефтедобывающие организации, загрузка которых снижается вследствие истощения запасов нефти и газа;

- оборудование для геотермальных установок и систем теплоснабжения могут изготавливать существующие заводы и предприятия, подлежащие конверсии;
- по показателям экономической эффективности геотермальные установки превосходят топливные и атомные [11].

Освоение потенциала малых рек и использование свободного напора в существующих системах водоснабжения и канализации городов автономии с применением установок малой гидроэнергетики может помочь в решении проблем улучшения энергоснабжения многочисленных потребителей и их экологической безопасности.

Таким образом, переход к нетрадиционным

возобновляемым источникам энергии неизбежен. По оценкам специалистов Института возобновляемой энергетики НАНУ, общий годовой энергетический потенциал Крыма составляет порядка 8 млн. тонн условного топлива, что эквивалентно 7 млрд. м³ природного газа.

По оценкам специалистов Института возобновляемой энергетики НАНУ, общий годовой технически достижимый энергетический потенциал возобновляемых источников энергии в пересчете на условное топливо составляет около 6,6 млн. т у. т., что эквивалентно около 5,74 млрд. м³ природного газа [11]. Это значительно превышает объемы общих годовых энергетических потребностей автономии (табл. 3).

Таблица 3.

Годовой технически достижимый потенциал энергии ВИЭ в Автономной Республике Крым*.

Направления освоения ВИЭ	Годовой технически достижимый энергетический потенциал		Эквивалентные объемы природного газа
	млрд. кВт·ч/год	млн. т у. т./год	млрд. м ³ /год
ветроэнергетика	6,95	3,5	3,04
геотермальная энергетика	9,72	1,11	0,96
солнечная энергетика	1,82	0,38	0,33
гидроэнергетика	0,14	0,05	0,04
ВСЕГО	18,63	5,03	4,37

*Таблица составлена авторами по материалам [11].

Для развития перспективных направлений нетрадиционных источников необходимо максимально использовать энергопотенциал Крыма; применять современные инновационные технологии; оптимизировать структуры энергетического баланса АР Крым посредством замещения традиционных видов топлива другими, прежде всего, полученными за счет применения альтернативных источников энергии [12].

Таким образом, территория АР Крым обладает достаточно большим ветровым, солнечным, геотермальным и гидроэнергетическим потенциалами и является одним из наиболее перспективных регионов Украины для строительства установок по выработке и использованию дополнительной электроэнергии.

ЛИТЕРАТУРА

1. Научно-образовательный центр по экоэнергетике «Солнечный век»: концепция развития / [Л. А. Багрова, Т. В. Бобра, В. А. Боков, С. А. Мазинов] // Культура народов Причерноморья. – 2005. – № 71. – С. 136–140.
2. Жерновникова Е. Использование солнечных и геотермальных источников энергии в Крыму / Е. Жерновникова // Записки общества геоэкологов. – 2001. – Выпуск 5–6. – С. 21–24.
3. Альтернативная энергетика и энергосбережение: современное состояние и перспективы : учебное

пособие / [П. А. Капустенко, А. К. Кузин, Е. Л. Макаровский и др.]. – Харьков, 2004. – 312 с.

4. Прокопов Г. А. Экологически безопасная энергия : учебное пособие / Г. А. Прокопов. – Симферополь : Таврия, 2004. – 510 с.
5. Башта А. И. Инновационная стратегия развития рекреационной системы на базе энергосбережения / А. И. Башта. – Симферополь : КРП «Издательство «Крымучпедгиз», 2011. – 382 с.
6. Козлова И. Ю. Энергия Солнца и возможности ее использования / И. Ю. Козлова // Природа. – 2006. – № 2. – С. 15–18.
7. Эбубекиров Э. А. Электроснабжение индивидуального строения на базе возобновляемых источников энергии – солнечных батареях / Э. А. Эбубекиров // Современные инженерные и инженерно-педагогические технологии. Выпуск 1. – Симферополь : НИЦ КИПУ, 2011. – С. 75–76.
8. Промышленность Автономной Республики Крым 2001–2011 гг. [Электронный ресурс] / Главное управление статистики АРК. – Режим доступа : <http://sf.ukrstat.gov.ua>.
9. Андреев И. Нетрадиционные источники энергии в Крыму [Электронный ресурс] / И. Андреев. – Режим доступа : http://www.intelcenter.com.ua/rus/library/alten_netrad_energiya_v_krimu.htm.
10. Матвеев Ю. Б. Концепция развития солнечной энергетики в Украине [Электронный ресурс] / Ю. Б. Матвеев, А. Е. Конеченков. – Режим доступа : <http://www.eti.co.ua/content/view/83/108/lang,ru/>.
11. Программа энергосбережения в Автономной Рес-

публике Крым на 2010–2014 годы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon4.rada.gov.ua/krym/show/rb1569002-10>.

12. Абдуллаев А. Р. Перспективы развития нетрадиционных источников энергии в АР Крым / А. Р.

Абдуллаев // Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета. Выпуск 35. Экономические науки. – Симферополь : НИЦ КИПУ, 2012. – С. 4–7.

УДК 316.334.3

Ганиева А. К.

ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ

У статті розглянуті актуальні проблеми феномену соціального захисту в умовах сучасного економічного розвитку. Проаналізовані основні наукові підходи до її визначення у історичному аспекті, обґрунтована необхідність подальшого вивчення цього явища, зокрема щодо підвищення ефективності рівня соціального захисту в українському суспільстві.

Ключові слова: соціальний захист, інституція, економічна система, державна політика, соціальний ризик, соціальна відповідальність.

В статье рассмотрены актуальные проблемы феномена социальной защиты в условиях современного экономического развития. Проанализированы основные научные подходы к ее определению в историческом аспекте, обоснована необходимость дальнейшего изучения этого явления, в контексте повышения эффективности уровня социальной защиты в украинском обществе.

Ключевые слова: социальная защита, институция, экономическая система, государственная политика, социальный риск, социальная ответственность.

In the article the issue of the phenomenon of social defence in the conditions of modern economic development is considered. Basic scientific approaches to its determination in a history aspect are analysed, the necessity of further study of this phenomenon is grounded, in the context of increase of efficiency of level of social defence in Ukrainian society.

Key words: social defence, institute, economic system, state policy, social risk, social responsibility.

Постановка проблеми. Соціальний захист як економічна категорія виступає суспільним інститутом, у той же час має міждисциплінарний характер, тобто доповнюється соціологічним, політичним, правовим змістом. Більш розвинена і вивчена практика соціального захисту в системі правових наук, оскільки саме законодавчі акти є сутністю соціального захисту.

Разом з тим на сучасному етапі розвитку актуальний і економічний аспект соціального захисту, що обумовлене посиленням диференціації в суспільстві, як матеріальної, так моральної і демографічної, отже, об'єктивне зростання витрат на соціальний захист. Тому активізувалися дослідження закономірностей і інститутів соціальної сфери з метою ефективного управління ними в суспільстві.

Аналіз літератури. Соціальний захист населення, безумовно, пов'язаний з дотриманням прав і свобод людини. Тому інститут прав особи як наукове мислення пов'язаний з формуванням соціального захисту населення, де найважливішими історичними джерелами залишаються Велика хартія вільностей (Англія, 1215 р.), Декларація незалежності (США, 1776 р.) і Декларація прав людини і громадянина (Франція, 1789 р.) [1].

В свою чергу класики політекономії А. Сміт,

Дж. Кейнс [1], М. Фридмен [2], Дж. Бьюкенен [1], які досліджують функціонування ринку праці, в моделях закладають інституційні основи соціального захисту населення. Оптимізація соціальних систем в умовах конкурентної економіки відображена в роботах В. Парето, Дж. Ф. Неша, А. О. Курно [1]. К. Маркс і Ф. Енгельс [3] дали оцінку полягання робочого класу в розвинених країнах Європи і вимагали революційних змін у відносинах соціального полягання робітництва.

Під впливом політики і науки найактивніше розвивався соціальний захист в Європі в кінці XIX – початку XX ст., який достатньо активно досліджували в своїх працях російські учені В. В. Андропов [4], С. В. Якимчук [5] та Г. В. Черкаська [6]. Саме західноєвропейський досвід став основою при створенні міжнародних вимог в області соціальної безпеки і захисту, а також національних систем соціального захисту в розвинутих державах.

Мета статті полягає в систематизації і уточненні визначення соціального захисту як суспільного інституту.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що в науці накопичена достатня сукупність знань про цей феномен, оскільки в XXI ст. соціальний захист є предметом вивчення ряду

наук: філософії, соціології, права, економіки праці, соціального менеджменту, теорії управління і т. п. В кожній науці визнана необхідність і значущість соціального захисту для суспільства, проте досліджується тільки частина цього суспільного явища, проявляючи свою обмеженість, перш за все, в підходах до визначення цього феномена.

Сучасні дослідження показують, що більшість держав не гарантує і не забезпечує людині необхідний прожитковий мінімум, а багато урядів знижують свою частку відповідальності за негативні для людини результати, пов'язані з сучасним рівнем розвитку економічних систем (до числа яких відносяться наслідки таких соціальних ризиків, як демографічний, екологічний і техногенний, виробничий, геополітичний тощо).

В Україні за роки незалежності змінилася не тільки функціональна роль держави як безпосереднього і монопольного суб'єкта економічних відносин по соціальному захисту населення, але і власне з'явилися суспільні інститути, які беруть на себе певні соціальні зобов'язання (наприклад, соціально відповідальний бізнес, добродійні організації взаємодопомоги і т. п.).

Трансформації соціально-економічного життя проходять в умовах руйнування патерналістської системи захисту населення, гострої обмеженості бюджетних коштів від ринкових ризиків, криза системи цінностей біля більшості зрілого населення країни. При цьому дії держави як основного суб'єкта соціально-економічних відносин непослідовні і суперечливі, більш того часто викликають гостре неприйняття населення (наприклад, пенсійна і медична реформа) і приводять як наслідок до соціальних конфліктів (протестні настрої, чисельне звертання громадян в міжнародні організації по відновленню їх прав до соціального захисту). Наміри уряду України з зростанням коштів, які виділяють до соціального захисту населення, істотно відстають від темпів зростання цін, тому використані державою заходи по управлінню соціальним захистом потребують систематизації і обґрунтування їх доцільності.

У той же час істотною стає соціальна відповідальність українських підприємницьких структур як здатність вирішувати проблеми соціального захисту шляхом корпоративного соціального інвестування. Питома вага соціальних витрат (у Росії) у валових продажах компаній виросла в середньому з 1,96 до 3,76% [5, с. 4], в Україні дорівнює 1,5%. Разом з тим кризові явища в світовій економіці з 2008 р. привели до того, що компанії почали суттєво економити соціальні інвестиції, згідно деяких експертних оцінок її обсяг удвічі скоротився у частки прибутку.

Виділення ресурсів на соціальний захист населення часто розглядається дослідниками не як форма соціального інвестування [5], а як витратний спосіб досягнення справедливого рівня потреб громадян, тобто як процес, що не має ефективної віддачі та ефективного результату. В той же час необхідність бюджетних витрат на соціальне забезпечення і соціальний захист обумовлено не тільки функціональними задачами держави, а економічною доцільністю підтримки розвитку різних груп населення – як резидентів (власне населення), так і нерезидентів (мігрантів) країни, зокрема, як вважає в своїх роботах С. В. Якимчук, на користь зростання людського капіталу, здатного створювати інновації і працювати в інноваційній сфері [5].

Людський капітал біля перспективних для інноваційної сфери груп населення (молодь, інваліди) потребує постійного соціального захисту, оскільки диференційовані умови життя населення можуть створювати проблеми на цьому шляху, вважає вищезгаданий автор. Така позиція правомірна: дійсно, відсутність вирівнювання можливостей розвитку своїх здібностей молоді з соціально незахищених категорій може привести до того, що якісну освіту діставатимуть тільки групи населення з високим рівнем доходів, що обов'язково відобразиться на реалізації інтелектуального потенціалу держави.

Система соціального захисту виступає як соціальний інститут, тобто має свої регламенти, механізм і перерозподіли коштів. Тому систему соціального захисту розглядатимемо як комплекс відносин економічних суб'єктів з приводу здійснення соціальних інвестицій для ефективного скорочення соціальних ризиків потребуючого населення і суспільства на основі адекватних форм, інструментів, соціальної відповідальності і контролю.

Згідно розробленої С. В. Якимчуком комплексної методології, соціальний захист як об'єкт управління виражає управлінські відносини між її суб'єктами по напрямку соціальних інвестицій до створення справедливих соціальних умов життєдіяльності населення з метою зростання людського капіталу, стабілізації розвитку суспільства і підтримки суспільної і національної безпеки [5, с. 8].

Тому соціальний захист як феномен включає не тільки соціальні (нормативні, культурні, правові, психологічні і т. п.), але і економічні відносини – з приводу виробництва, розподілу, обміну і перерозподілу суспільного продукту в цілях надання соціального захисту.

Сутність соціального захисту повинна визначатися відповідно до розуміння наскрізного існування соціального захисту як соціально-

економічного і соціокультурного феномена на всьому протязі змінюючих один одного історичних періодів розвитку людського суспільства.

Доказом іманентності соціального захисту будь-якому суспільству служить визначення необхідних і достатніх умов для її виникнення, досліджених у своїх працях Г. В. Черкаської [6, с. 9], до яких, окрім суб'єктів соціуму і взаємодії усередині нього, підкреслимо наступні значущі умови:

- наявність суспільного продукту і порядку його розподілу;
- обов'язкова інтеграція індивідів в соціум шляхом вбудовування їх в соціальну ієрархію і виконання ними встановлених суспільних функцій, що є необхідною умовою виживання конкретного індивіда в даному соціумі;
- наявність соціальних ризиків, які генеруються соціумом на будь-якому рівні свого розвитку як наслідок високого рівня небезпеки зовнішнього середовища і об'єктивній не оптимальності виконання суспільних функцій членами соціуму (джерела перераховані вище);
- відносно низька в порівнянні з іншими здатність конкретного індивіда адаптуватися в певному суспільстві (фізична, розумова, психологічна або соціальна слабкість, постійна або тимчасова).

У свою чергу як неформальний інститут соціальний захист може існувати в будь-якому суспільстві і його частинах, але говорити про формалізацію вказаного інституту можна тільки тоді, коли відбувається легітимізація тих або інших норм соціального захисту. Таким чином, тільки у міру свого розвитку в конкретному суспільстві соціальний захист може набувати інституційного і системного характеру.

Висновки. За підсумками даного дослідження проведемо узагальнення, що, по-перше, сучасна економічна, зокрема навчальна, література безумовно розглядає соціальний захист тільки як функціональну діяльність держави, тобто пропонує не повний, а частковий її розгляд в межах одного історичного періоду (індустріальний) і одного суб'єкта (держава). Тоді як

сам соціальний захист (в широкому значенні слова) є формою реалізації державної соціальної політики, яка (реалізація) відбувається в суспільному секторі і соціальній сфері економіки.

По-друге, предмет економічної теорії, зокрема політичної економії і економіки праці, виділяє соціальний захист як обов'язковий елемент соціально-економічних відносин великих соціальних груп і розглядає її цілі, економічні механізми і суспільно значущі результати.

Таким чином, предмет теорії соціальної політики охоплює передумови формування і способи державного управління організованим соціальним захистом населення в конкретній країні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дрождинина А. И. Генезис теоретических основ формирования рынка труда / А. И. Дрождинина // Вестник МГТУ. – 2011. – Т. 14. – № 1. – С. 7–11.
2. Фридмен М. Методология позитивной экономической науки / М. Фридмен // THESIS : теория и история экономических и социальных систем и институтов. – 1994. – Вып. 4. – С. 20–52.
3. Маркс К. Полное собрание сочинений / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Т. 1–39. – [2-е изд.]. – М. : Издательство политической литературы, 1955–1974 гг. [Электронный ресурс] // Режим доступа : http://www.kpu.ua/marx_engels_pss/.
4. Андропов В. В. Экономические модели социальной защиты в странах ЕС : автореф. дис. на соискание ученой степени докт. экон. наук : спец. 08.00.14 «Мировая экономика» / В. В. Андропов. – М., 2007. – 48 с.
5. Якимчук С. В. Формирование и развитие инновационной системы управления социальной защитой в интересах роста человеческого капитала: теория, методология, практика : автореф. дис. на соискание ученой степени докт. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством: управление инновациями, экономика труда» / С. В. Якимчук. – Воронеж, 2011. – 34 с.
6. Черкасская Г. В. Теоретические основы организации и управления системой социальной защиты : автореф. дис. на соискание ученой степени докт. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (экономика труда)» / Г. В. Черкасская. – СПб., 2010. – 31 с.

УДК 005.21:346

Жернова Е. В.

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ТОРГІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто процес стратегічного управління маркетинговою діяльністю. Проведено оцінку відповідності цілей досліджуваних торговельних підприємств за SMART-критерієм. Визначено комплексний показник інформаційного забезпечення стратегічного управління маркетинговою діяльністю торговельних підприємств. Доведено необхідність розробки теоретико-прикладних засад стратегіч-

ного управління маркетинговою діяльністю торговельних підприємств в умовах ринку.

Ключові слова: маркетингова діяльність, стратегічне управління, торговельні підприємства, інформаційне забезпечення.

Рассмотрен процесс стратегического управления маркетинговой деятельностью. Проведена оценка соответствия целей исследуемых торговых предприятий по SMART-критерию. Определен комплексный показатель информационного обеспечения стратегического управления маркетинговой деятельностью торговых предприятий. Доказана необходимость разработки теоретико-прикладных основ стратегического управления маркетинговой деятельностью торговых предприятий в условиях рынка.

Ключевые слова: маркетинговая деятельность, стратегическое управление, торговые предприятия, информационное обеспечение.

The process of strategic management of marketing activities. A conformity assessment purposes of commercial enterprises surveyed by SMART-criterion. The complex index of information support the strategic management of marketing activities of commercial enterprises. The necessity of developing the theoretical and applied principles of strategic management of marketing activities of commercial enterprises in market conditions.

Key words: marketing activities, strategic management, commercial enterprises, information provision.

Постановка проблеми. Орієнтація економіки України на ринковий розвиток передбачає своєчасну реакцію сучасних торговельних підприємств (ТП) на зміни у динамічному маркетинговому середовищі та їх здатність до забезпечення стійких конкурентних переваг у довгостроковому періоді, що стає можливим тільки при застосуванні стратегічного управління маркетинговою діяльністю.

Аналіз літератури. Зарубіжний досвід маркетингової діяльності та основні теоретико-прикладні засади закладені такими відомими вченими, як І. Ансофф [1], Г. Армстронг [2], Е. Діхтль [3], Ф. Котлер [4], М. Портер [5]. Також значний внесок у розвиток методології маркетингу в умовах економік країн пострадянського простору зробили вітчизняні науковці, зокрема Л. В. Балабанова [6], А. В. Вовчак [7], С. С. Гаркавенко [8], В. Г. Герасимчук [9], Р. А. Фатхутдінов [10].

У сучасній економічній літературі обґрунтована ключова роль стратегічного управління маркетинговою діяльністю у формуванні конкурентних переваг на ринку. Але водночас існує необхідність розробки теоретико-прикладних засад стратегічного управління маркетинговою діяльністю ТП в умовах ринку.

Метою статті є дослідження сучасного стану стратегічного управління маркетинговою діяльністю торговельних підприємств.

Виклад основного матеріалу. В умовах жорсткої конкуренції кожне підприємство, незалежно від його розмірів та виду діяльності, для успішного функціонування і задоволення попиту ринку використовує певні інструменти маркетингу. Стратегічне управління розвитком організації полягає в умінні моделювати ситуацію, здатності виявляти необхідність змін, розробці самої стратегії, а також у здатності втілювати страте-

гію в життя, що життєво необхідно для функціонування підприємства в умові конкурентних ринкових відносин.

Разом з тим стратегічне управління являє собою систему дій, необхідних для досягнення поставлених цілей, найчастіше в умовах обмеженості ресурсів. Крім того, стратегія організації складається як з продуманих цілеспрямованих дій, так і з дій, які є реакцією на непередбачений розвиток подій.

Кожна фірма, виступаючи на ринку, розробляє свою систему цілей (дерево цілей), яка закладається в основу маркетингової стратегії. Виділяються кінцеві цілі (зазвичай це захоплення певної частки ринку, або збут якогось обсягу товару, або отримання певної суми прибутку), а також проміжні цілі. Досягнення перших обумовлює розвиток фірми, її комерційний успіх, місце, яке вона займе на ринку. Другі є кошти, які забезпечують можливість здійснення кінцевих цілей.

Процес стратегічного управління маркетинговою діяльністю ТП можна розглядати як динамічну сукупність взаємопов'язаних рівнів, що логічно витікають один з одного. А також кожний рівень має вплив на інші та на всю сукупність у цілому. У цьому і полягає важлива особливість процесу стратегічного управління маркетинговою діяльністю ТП.

Процес стратегічного управління маркетинговою діяльністю, на наш погляд, являє собою сукупність послідовних дій, спрямованих на досягнення маркетингових цілей, поставлених перед ТП в умовах динамічного, мінливого й невизначеного середовища, що дозволяє оптимально використовувати існуючий потенціал і відповідно реагувати на зовнішні вимоги. І саме у зв'язку з динамічністю ринкових процесів цей

процес стратегічного управління має бути циклічним, що дозволяє оперативно відстежувати зміни кон'юнктури ринку і вносити відповідні корективи у стратегію і тактику маркетингової діяльності.

Незважаючи на відмінності в підходах до моделювання стратегічного управління маркетинговою діяльністю, у кожній моделі можна виділити три етапи процесу стратегічного управління маркетинговою діяльністю:

- 1) стратегічна архітектура (розробка та реалізація стратегії);
- 2) стратегічна організація або настройка організаційної системи відповідно до обраної стратегії (упровадження механізму стратегічного управління маркетинговою діяльністю);
- 3) стратегічний аудит (оцінка стратегії і контроль виконання стратегічних заходів).

Для дослідження практики стратегічного управління маркетинговою діяльністю ТП залежно від рівня організації маркетингової діяльності та бізнес-позиції необхідно виділити позицію, яку вони займають.

Нами було виділено чотири кластери для подальшого дослідження практики стратегічного управління маркетинговою діяльністю:

- 1) кластер А – ТП, що мають диференційований бізнес та високий рівень маркетингової активності;
- 2) кластер В – ТП, що мають диференційований та недиференційований бізнес та середній рівень маркетингової активності;
- 3) кластер С – ТП, що мають диференційований та недиференційований бізнес та низький рівень маркетингової активності;
- 4) кластер Д – ТП, що мають сфокусований бізнес та середній чи низький рівень маркетингової активності.

Оцінка відповідності цілей ТП SMART-критеріям (конкретний (specific); вимірний (measurable); досяжний (attainable); значимий (relevant); співвідносний з конкретним терміном (time-bounded)) показала, що цілі ТП кластера А, таких як ТОВ «Ефект» та ТОВ «Омега», цілком відповідають цим критеріям (відповідно 26 та 25 балів), а ТП ТОВ «Амстор» та ТОВ «ТС «Обжора»» (відповідно 22 та 23 балів) під час встановлення цілей не дотримуються всіх правил формування стратегічних цілей.

Такі ТП кластера В, як ТОВ «Трейд» та ТОВ «Укртейл», під час встановлення стратегічних цілей цілком дотримуються вимог SMART-критеріїв (по 24 бали), а ДП «Маркет» дотримується цих вимог лише частково (22 бали), і лише ВАТ «ТЦ «Лебідь»» взагалі не використовує під час планування правила формування цілей (14 балів).

В цілому на ТП кластера С цілі частково відповідають SMART-критеріям (20 балів). Повністю дотримується цих вимог тільки ЗАТ «Торг» (25 балів), ЧП «Продукт» дотримується цих вимог лише частково (21 бал), а ТОВ «Авіс» і ЗАТ «Світ» взагалі встановлюють загальні стратегічні цілі (16 балів).

Встановлені цілі підприємств кластера Д взагалі не відповідають SMART-критеріям (14 балів) на всіх досліджуваних ТП.

Функціонування ТП в умовах формування ринкових відносин базується на використанні різноманітної інформації, необхідної для здійснення аналізу їх діяльності. Тому для одержання конкурентних переваг ТП інформація має пріоритетне значення, значення стратегічного ресурсу. Інформація відіграє важливу роль у наданні відомостей для прийняття управлінських рішень і є одним із чинників, що забезпечують зниження витрат обігу і підвищення ефективності управлінської діяльності.

Інформаційне забезпечення (ІЗ) системи стратегічного управління маркетинговою діяльністю – одна з найважливіших функцій, що забезпечує її якість та є чинником обґрунтування рішень, які приймаються з метою підвищення ефективності функціонування всієї системи.

Для визначення комплексного показника ІЗ стратегічного управління маркетинговою діяльністю ТП слід застосовувати формулу (1):

$$\hat{E}_{\text{IЗ}} = \frac{\sqrt[3]{2C_{\text{I}} \cdot 2C_{\text{II}} \cdot 2C_{\text{III}}}}{100}, \quad (1)$$

де $K_{\text{IЗ}}$ – комплексний показник ІЗ стратегічного управління маркетинговою діяльністю ТП;

$\overline{IЗ}_{\text{M}}$ – середній рівень організації масивів маркетингової інформації відповідного ТП, що аналізується, %;

$\overline{IЗ}_{\text{n}}$ – середній рівень організації потоку маркетингової інформації відповідного ТП, що аналізується, %;

$\overline{IЗ}_{\text{mn}}$ – середній рівень організації технологічного процесу маркетингової інформації відповідного ТП, що аналізується, %.

Шкала оцінювання проводиться наступним чином: 1 бал – низька оцінка показників ІЗ; 2 бали – середня оцінка показників ІЗ; 3 бали – висока оцінка показників ІЗ. Інтеграція результатів проводиться за таким принципом: $0 \leq K_{\text{IЗ}} < 0,60$ – низький рівень ІЗ; $0,60 \leq K_{\text{IЗ}} < 0,75$ – середній рівень ІЗ; $0,75 \leq K_{\text{IЗ}} < 1,00$ – високий рівень ІЗ.

Отже, за результатами оцінювання ІЗ можна казати, що усі ТП кластерів А та В мають високий рівень інформаційного забезпечення, окрім ВАТ «ТЦ «Білий лебідь», яке має середній рівень (0,67 балу). ЗАТ «Торг», ЧП «Продукт»

(кластер С) мають високий рівень інформаційно-го забезпечення (по 0,77 балу), а інформаційне забезпечення ТОВ «Авіс» та ЗАТ «Світ» відповідає середньому рівню (0,71 та 0,61 балу, відповідно).

Усі підприємства кластера D мають середній рівень ІЗ, окрім ЗАТ «Черемшина» (0,58 балу).

Початковим пунктом процесу стратегічного управління маркетинговою діяльністю є концепція ТП, на основі якої необхідно розробляти їхні стратегічні цілі. В подальшому, виходячи з оцінки позицій ТП у стратегічному просторі і визначених цілей, доцільно проводити стратегічний аналіз.

Вихідним пунктом процесу стратегічного управління маркетинговою діяльністю є визначення концепції управління ТП. Стратегічна концепція складається з основних напрямків розвитку й ключової ідеї, на основі яких вибудовується стратегічний план ТП. Під час розробки маркетингових цілей і стратегій потрібно орієнтуватися саме на стратегічну концепцію розвитку. Дослідження загальної концепції ТП необхідно проводити на основі анкетування керівництва і спеціалістів досліджуваних ТП.

Отже, щоб визначити направленість концепції управління підприємством, доцільно розглянути принципи підприємства, орієнтовані на стратегічне управління, а саме [11]:

- активізацію стратегічних змін – цей принцип заснований на тому, що успішна реалізація стратегії потребує кардинальних змін всієї організації та зусиль всього персоналу на втілення ініціатив та досягнення поставлених стратегічних цілей; спочатку необхідно підготуватися до стратегічних змін на організаційному рівні, а потім вже впроваджувати їх за допомогою системи управління;
- організаційну стратегічну відповідність – тільки спільна злагоджена й успішна діяльність призведе до досягнення результатів.

Отже, для того щоб ТП досягло цілей стратегічного управління маркетинговою діяльністю, всі його підрозділи і всі окремі стратегії мають бути органічно взаємозалежними.

Трансформували стратегію ТП в логічну структурну конструкцію стратегічної карти та збалансовану систему показників, організація створює довідково-інформаційне джерело, що є доступним усім підрозділам і співпрацівникам; стратегічне управління як безперервний процес – це інтеграція тактичного управління (фінансові бюджети й щомісячні звіти) і стратегічного управління в єдиний безперервний процес.

Постійне коригування планів відповідно до змін у зовнішньому середовищі за допомогою інформаційного процесу та стратегічне управ-

ління роботою кожного співпрацівника принесе позитивний результат підприємству. Всі працівники організації, орієнтовані на стратегію, зобов'язані розуміти її й працювати таким чином, щоб вносити максимальний вклад у загальні зусилля. ТП повинні докласти максимум зусиль для навчання персоналу всіх організаційних рівнів.

Висновки. Маркетинг втілюється в ринковий механізм, дозволяючи оптимізувати взаємний пошук продавця та покупця, стимулювати попит, використовувати в якості регулятора ринкових процесів ціну та інші ринкові інструменти, орієнтувати виробництво на інтереси ринку. Тим самим маркетинг допомагає знизити ступінь стихійності розвитку ринку, формуючи систему вивчення і прогнозування ринку, забезпечуючи його прозорість і передбачуваність розвитку. Сучасна концепція маркетингу повинна полягати в орієнтації підприємця на споживача.

Таким чином, ефективне проведення аналізу стратегічного управління маркетинговою діяльністю сприятиме чіткій логіці побудови дій у діяльності ТП, що прискорить досягнення стратегічних маркетингових цілей. На наш погляд, подальший розгляд стратегічного управління можна продовжити при проведенні маркетингових досліджень в торгівельних підприємствах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф. – М. : Экономика, 1989. – 519 с.
2. Армстронг Г. Маркетинг. Загальний курс : навчальний посібник / Г. Армстронг, Ф. Котлер ; [пер. з англ.]. – [5-е вид.]. – М. : ВД «Вільямс», 2001. – 608 с.
3. Дихтль Е. Практический маркетинг : учебное пособие / Е. Дихтль, Х. Хершген ; [пер. с нем. А. М. Макарова] ; под ред. И. С. Минко. – М. : Высшая школа, 2005. – 255 с.
4. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер, Г. Армстронг, Дж. Сондерс, В. Вонг ; [пер. с англ.]. – [2-е изд.]. – М. : Вильямс, 2001. – 944 с.
5. Портер М. Конкурентное преимущество: как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / М. Портер. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 715 с.
6. Балабанова Л. В. Маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств: стратегічний підхід : монографія / Л. В. Балабанова, В. В. Холод. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2006. – 294 с.
7. Вовчак А. В. Теорія і практика маркетингу в Україні : монографія / А. В. Вовчак, А. Ф. Павленко. – К. : КНЕУ, 2005. – 584 с.
8. Гаркавенко С. С. Маркетинг. Робочий конспект та навчальні тестові завдання : навчальний посібник. – К. : Лібра, 2004. – 280 с.
9. Герасимчук В. Г. Стратегічне управління підприємством : навчальний посіб. / В. Г. Герасимчук. – К. : КНЕУ, 2000. – 360 с.
10. Фатхутдинов Р. А. Стратегический менеджмент / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Дело, 2005. – 448 с.

11. Каплан Р. С. Организация, ориентированная на стратегию / Р. С. Каплан, Д. П. Нортон ; [пер. с

англ.]. – М. : Олимп-Бизнес, 2004. – 416 с.

УДК 336.132.11

Коваль Ю. В.

ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛІ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

У статті висвітлено проблематику наповнення доходної частини державного бюджету України, запропоновано удосконалення існуючої теоретичної моделі функціональних повноважень органів як державної, так і місцевої влади для більш якісного та ефективного процесу формування державного бюджету. Зроблено відповідні висновки.

Ключові слова: бюджет, доходи бюджету, модель функціональних повноважень, органи влади, податкова політика, національна економіка.

В статье отражена проблематика наполнения доходной части государственного бюджета Украины, предложено усовершенствование существующей теоретической модели функциональных полномочий органов как государственной, так и местной власти для более качественного и эффективного процесса формирования государственного бюджета. Сделаны определенные выводы.

Ключевые слова: бюджет, доходы бюджета, модель функциональных полномочий, органы власти, налоговая политика, национальная экономика.

The problem of filling of profitable part of the state budget of Ukraine is reflected in the article, the improvement of existent theoretical model of functional plenary powers of organs of both state and local, power is offered for more high-quality and effective process of forming of the state budget. The proper conclusions are done.

Key words: budget, profits of budget, model of functional plenary powers, organs of power, tax policy, national economics.

Постановка проблеми. В сучасному світі, який надто швидко розвивається, складно переоцінити необхідність ефективного розподілу повноважень та функцій системи владних структур, бо саме від цього розподілення в більшості випадків залежить ступінь виконання бюджетів всіх рівнів і, як наслідок, добробут всього населення країни.

Взаємодія органів влади (державної на владу місцевого самоврядування) має на меті партнерські відносини, або як мінімум рівність у відношенні головного об'єкта управління, й воно здійснюється заради досягнення загальної мети – підвищення рівня та якості життя населення кожної муніципальної структури та регіону в цілому.

Проблема взаємодії місцевих органів влади з державними органами мала та має місце практично на всіх етапах розвитку місцевого самоврядування як в Україні, так і в інших країнах.

Аналіз літератури. Вивченням проблематики займалися та займаються такі вітчизняні вчені-науковці та економісти, як Ц. Г. Огонь, В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик, О. Д. Василик, К. В. Павлюк, В. М. Геєць, О. П. Кириленко, Ю. В. Пасічник та ін.

В працях науковців не було висвітлено питання моделювання процесів формування доход-

ної частини державного бюджету та відносини органів влади, їх повноважень щодо ефективності наповнення бюджету.

Мета дослідження – практичне застосування теоретичної моделі функціональних повноважень в процесі формування доходів державного бюджету України, висвітлити основні переваги такої моделі та зробити відповідні висновки.

Виклад основного матеріалу. Жодна з існуючих національних економік не може ефективно розвиватися без чіткої та прозорої податкової системи й взаємодії податкових відносин. Процес прийняття Податкового кодексу 10.12.2012 року повинен був зіграти важливу роль в рішенні актуальної проблеми усунення складностей, існуючих в українській практиці оподаткування та сприяти формуванню ефективної національної податкової системи.

Податкова політика є однією з базисних економічних систем держави. Шляхом отримання податкових платежів держава отримує можливість розподілити фінансові ресурси на різні ділянки економічного та соціального розвитку. Тому головною задачею уряду є розробка та впровадження податкової політики, яка буде стимулювати економічне зростання країни та підвищення добробуту її населення. Формування ефективної податкової системи та політики її ре-

алізації – важлива економічна проблема загальнодержавного значення.

Основними недоліками, притаманними податкової системі України, є великий податковий тягар; складність та непрозорість податкового регулювання; високі адміністративні витрати при зборі податків.

Однією з найгостріших проблем сучасної податкової системи є її невідповідність основним науковим принципам оптимальності податкової системи. Нормативно-правова база по питанням оподаткування в Україні довгий час залишалась заплутаною та незрозумілою. Податковий кодекс повинен був внести стабільність в бізнес, впевненість в тому, що податки не будуть змінюватись в найближчий час, а також очікування встановлення мораторію на постійні поправки. Але Податковий кодекс вміщує в собі достатньо велику кількість протиріч, через які складно створити сприятливі умови реалізації ефективних принципів оподаткування [1, с. 187].

Удосконалити податкову систему, у відповідності з Концепцією реформування податкової системи України на період до 2015 року, можливо, та це вже схвалено Кабінетом Міністрів України і надалі повинно здійснюватися, виходячи зі стратегічних цілей нашої держави.

Податковий Кодекс України регулює відносини, які виникають в процесі встановлення змін та відміни податків та зборів в Україні, визначає перелік податків та обов'язкових зборів, що утримуються в Україні та порядок їх адміністрування, обов'язки та права платників податків, компетенцію та повноваження контролюючих органів, обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства [2, с. 26].

Все це дало можливість сформувати таку систему оподаткування, яка могла б стати відповідною точкою для побудови справжньої науково-обґрунтованої податкової системи України. Але органи влади на сьогоднішній день йдуть на багато різноманітних порушень та не цілеспря-

мовано користуються своїми повноваженнями, покладеними на них законом. Тому створення єдиної, законодавчо підкріпленої моделі функціональних повноважень – це першочергове завдання для економіки України.

На основі вищесказаного можна стверджувати, що деякі положення Кодексу направлені на прискорення темпів зростання української економіки. Разом з тим необхідно внести деякі поправки в нормативно-законодавче забезпечення реалізації податкових відносин, що дозволить сформувати більш прозорий та зрозумілий порядок оподаткування. Крім того, залишається гостра необхідність в більш глибокому аналізі практики оподаткування, яка вже починає нагромаджувати визначений досвід роботи в новому законодавчому полі [3, с. 54].

Тіньова економіка – це настільки ж вадливе, наскільки й спірне питання. По різних даним тіньовий сектор займає 40–60% економіки України. На сьогодні в Україні залишається актуальною проблема корупційності, нелегального виробництва та збуту продукції, фіктивних договорів та грошових операцій. Державне управління економікою країни й на сьогодні є недосконалим. Неefективна податкова політика веде до зменшення надходжень до державного бюджету через розростання тіньового сектору. Нестабільне законодавство відлякує підприємців від легалізації їх діяльності та змушує їх відходити в тінь [4, с. 172].

Тому недосконалість податкового законодавства та тіньовий сектор економіки тісно взаємопов'язані між собою, але вирішити одну проблему, не зачіпаючи іншої, неможливо. Держава повинна, ґрунтуючись на моделі функціональних повноважень, як на теоретичному фундаменті, удосконалити законодавчу базу в проблемних соціально-економічних сферах суспільного життя для закріплення доходної бази та максимізації доходу Державного бюджету України [5, с. 138].

Нижче представлена модель розподілення функціональних повноважень для формування доходів бюджетів всіх рівнів (рис. 1).

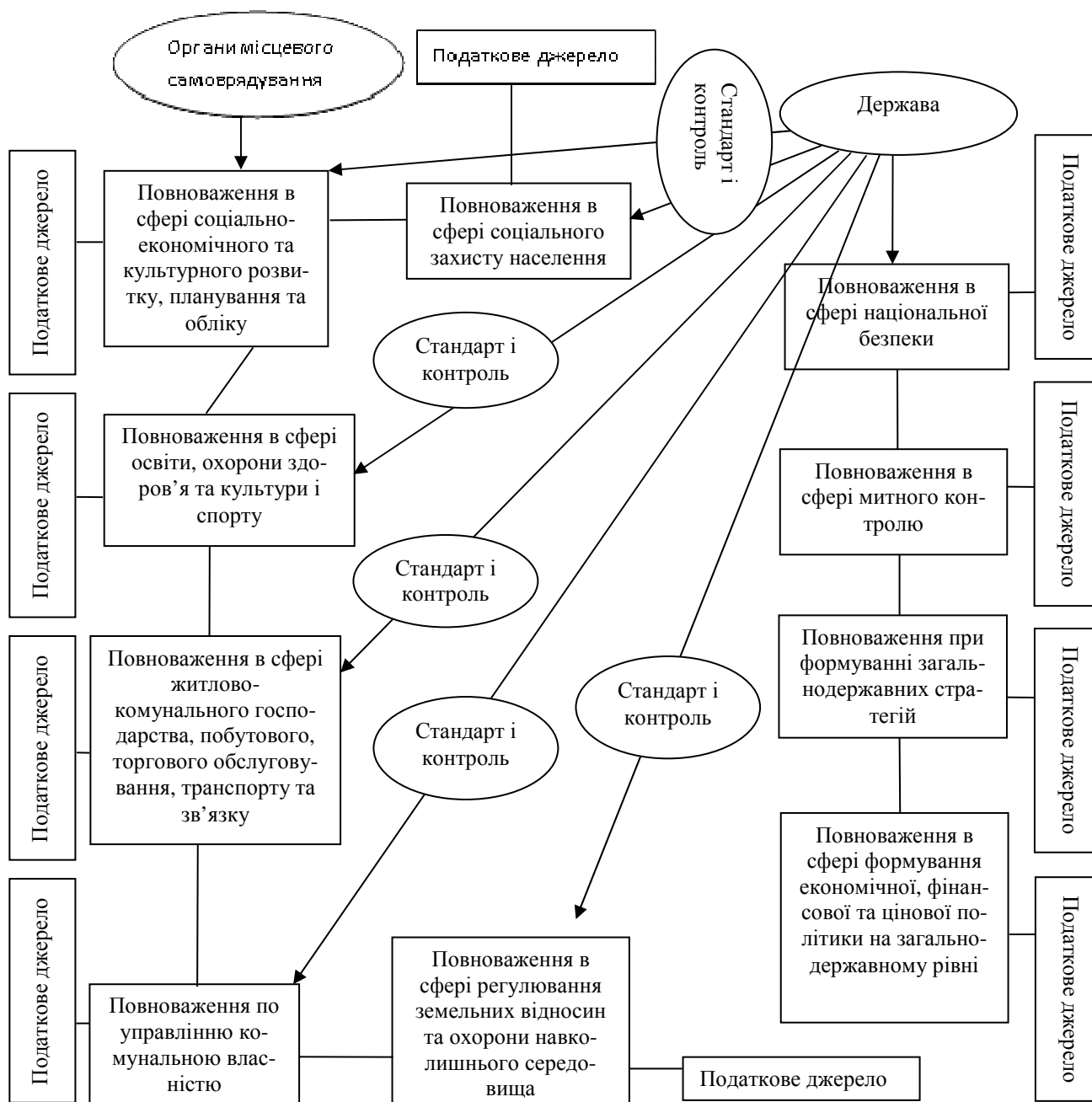

Рис. 1. Теоретична модель функціональних повноважень для формування бюджетів всіх рівнів.

Необхідність моделі пояснюється економічною ситуацією в країні, тобто не чіткою логікою і діями влади для реалізації поставлених цілей, прописаних в законодавчих актах. Вона повинна бути соціально корисною та супроводжувати всі основні моменти з позиції збільшення доходів бюджетів всіх рівнів з наданням чіткої аргументації на користь тієї чи іншої зміни.

Перше, на що необхідно звернути увагу, це державне управління, яке має підґрунтя не тільки управляючої взаємодії, але й організаційного співробітництва держави та її суб'єктів з місцевим самоврядуванням, яке забезпечує ціленаправлене та ефективне функціонування муніципальних структур. В прямих зв'язках, представле-

них на першочергових кроках моделі функціональних повноважень, основними є управляючі та контрольні взаємодії. Але ж існують й зворотні зв'язки, які мають важливе значення. Тому необхідно прописувати всі можливі варіанти розвитку подій для тих чи інших органів влади, які можуть між собою взаємодіяти, тому що в державному управлінні важливе значення має оптимальне поєднання таких зв'язків [6, с. 169–172].

Дана модель повинна представляти собою чітко розмежовані власні та делеговані повноваження органів місцевого самоврядування та державної влади, причому повноту власних повноважень необхідно максимально розширити, так як існує невідповідність між зобов'язаннями

по витратам та джерелам фінансування.

Згідно моделі формування доходів, органи державної влади повинні залишати за собою повноваження в наступних сферах:

- 1) повноваження в сфері формування економічної, фінансової та цінової політики на загальнодержавному рівні;
- 2) повноваження в сфері національної безпеки;
- 3) повноваження в сфері митного контролю;
- 4) повноваження при формуванні загальнодержавних стратегій.

Конституція України закріпила організаційну відособленість місцевої самоврядності від органів державної влади, але на практиці ефективного управління у всіх сферах життя суспільства неможливе без чітко налагодженого механізму їх взаємодії. Більшість невдач в економіці, соціальній сфері пов'язана саме з тим, що цей механізм дає збої [7, с. 63].

Очевидним є той факт, що питання місцевого значення не можна вивчати окремо від державного інтересу, вони не залишаються і не можуть залишитися без впливу держави.

Таким чином, взаємодія органів державної влади і місцевої самоврядності – це найважливіша багатопланова проблема, що зачіпає всі сторони життєдіяльності суспільства: політичні, соціально-економічні, фінансові та ін.

Досягнення балансу у взаєминах між органами різних владно-управлінських рівнів вимагає від всіх учасників даного процесу складних і комплексних рішень на основі взаємної згоди і розуміння ролі і відповідальності кожній з владних складових державного і муніципального управління [8, с. 90].

В даній моделі функціональних повноважень можна також відзначити такий недолік, як передача всіх повноважень, що стосуються соціального захисту населення, місцевим органам самоврядності, залишаючи за державою лише контрольну функцію і формування стандартів в даній сфері.

Насправді захист соціальних прав населення є однією з найважливіших функцій держави і повинен здійснюватися в тісному взаємозв'язку як муніципальних, так і центральних органів управління. Держава повинна не лише формувати політику даної області за сприяння регіонів, але і активно брати участь в її реалізації нарівні з ними. Зараз в Україні затверджена нормативно-правова база, яка створює основу для реалізації земельної реформи. Проте поточний рік повинен стати таким, що визначає в питаннях її законодавчого регулювання. На сьогодні необхідним етапом є зустрічі експертів і представників адміністрацій для обміну інформацією і подальшого донесення суті реформи до громадян.

Держава повинна не лише стежити за проведенням земельної реформи і організацією ринку землі і земельного банку, але і бути активним їх учасником на етапах їх зародження і становлення нарівні з місцевими органами самоврядності. За допомогою функціональної моделі можна укріпити прибуткову базу Державного бюджету України, але для цього потрібно провести законодавчі реформи за деякими проблемними пунктами, не відбитими безпосередньо в моделі, але такими, що має до неї найтісніше і безпосереднє відношення: вдосконалення законодавства в області оподаткування, що виявляється в коректуванні і оптимізації Податкового кодексу України, а також боротьба з тіньовим сектором економіки [9, с. 91].

Підводячи підсумок, можна відзначити, що вдосконалена модель функціональних повноважень може стати теоретичною базою, спираючись на яку держава здатна як оптимізувати функціональне розділення і взаємозв'язок місцевих і центральних органів влади, так і максимізувати прибуткову частину бюджетів всіх рівнів.

Існуюча система оподаткування свідчить про те, що діюча сьогодні податкова система внаслідок нестабільності законодавства перешкоджає зусиллям суб'єктів підприємницької діяльності. Нестабільність податкового законодавства зумовлена численними доповненнями до законів, нечіткими роз'ясненнями та формулюванням ставок сплати податків.

Джерела формування дохідної частини державного бюджету є важливим показником ефективності роботи бюджетної системи країни та її органів влади, а відтак оптимальна структура доходів є не лише бажаною, а й необхідною. Структурна оптимізація доходів бюджету значною мірою залежить від факторів, які є унікальними для певної країни, через що теоретично малоімовірним є існування єдиної універсальної структури доходів державного бюджету, яка повною мірою задовольняла б потреби бюджетного механізму будь-якої держави [10].

Оптимізацію структури дохідної частини бюджету можна розглядати як мінімум з двох боків. По-перше, оптимізація передбачає максимізацію податкових надходжень до бюджету, оскільки за інших рівних умов держава зацікавлена у отриманні додаткових фінансових ресурсів для ефективнішого перерозподілу ВВП і забезпечення соціальних гарантій. По-друге, оптимізація передбачає мінімізацію соціальної несправедливості.

Висновки. Для збільшення дохідної бази місцевих бюджетів необхідно розширити повноваження органів місцевого самоврядування по наступним напрямкам:

- 1) повноваження в сфері соціально-економічного та культурного розвитку, планування та обліку;
 - 2) повноваження по управлінню комунальною власністю;
 - 3) повноваження в сфері житлово-комунального господарства, побутового, торгового обслуговування, загального харчування, транспорту та зв'язку;
 - 4) повноваження в сфері охорони здоров'я, культури, освіти, фізичного виховання та спорту;
 - 5) повноваження в сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього середовища;
 - 6) повноваження в соціальній сфері захисту населення.
- При передачі вищеперерахованих повноважень за державою залишається обов'язок здійснення стандарту та контролю по цим напрямам. Крім цього, модель передбачає закріплення за кожним напрямом конкретне податкове джерело. В результаті передачі державою повноважень місцевому самоврядуванню в різних сферах очікується збільшення соціального та економічного ефекту. З метою детінізації економіки, покращення процесу справляння податків, збільшення ефективності формування державного бюджету та збільшення дохідної частини бюджету органами державної влади – необхідні конкретні заходи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сова О. Ю. Проблема дефіцитності государственного бюджета и пути ее решения / О. Ю. Сова // Финансы Украины. – 2004. – № 5. – С. 83–87.

2. Огонь Ц. Г. Реальность общественного выбора в принятии бюджетных решений / Ц. Г. Огонь // Актуальные проблемы экономики. – 2005. – № 4. – С. 17–26.
3. Базилевич В. Д. Государственные финансы : учебное пособие / В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик ; [под общей ред. В. Д. Базилевича]. – К. : Атака, 2010. – 368 с.
4. Боголепов Г. И. Финансы, правительство и общественные интересы / Г. И. Боголепов. – СПб., 2012. – 469 с.
5. Геєц В. М. Формирование доходной части бюджета: итоги, проблемы, перспективы / В. М. Геєц // Економіка і прогнозування. – 2004. – № 1. – С. 9–30.
6. Василик О. Д. Бюджетная система Украины : учебник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр учебной литературы, 2011. – 544 с.
7. Пасечник Ю. В. Бюджетная система Украины и зарубежных стран : учебное пособие / Ю. В. Пасечник. – К. : Пресс-Знання, 2012. – 495 с.
8. Шильникова О. М. Формування доходів місцевих бюджетів / О. М. Шильникова // Фінанси України. – 2002. – № 9. – С. 55–57
9. Василик О. Д. Государственные финансы Украины : учебник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр учебной литературы, 2012. – 608 с.
10. Суренко М. О. Структура доходів Державного бюджету: міжнародний досвід та українська практика / М. О. Суренко // Мат-лы III Международной научно-практической конференции «Качество экономического развития: глобальные и локальные аспекты», 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.confcontact.com/20110629/1_surenko.php.

УДК 339.924

Назаренко Г. П.

ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У статті розглянуті проблеми формування основних векторів розвитку міждержавної, міжрегіональної і міжнаціональної інтеграції, їх сильні і слабкі сторони, а так само місце і роль України в різних інтеграційних об'єднаннях.

Ключові слова: інтеграція, євроінтеграція, Європейський Союз, Митний союз, міжнародне співробітництво, пріоритетні напрямки розвитку.

В статье рассмотрены проблемы формирования основных векторов развития межгосударственной, межрегиональной и межнациональной интеграции, их сильные и слабые стороны, а также место и роль Украины в различных интеграционных объединениях.

Ключевые слова: интеграция, евроинтеграция, Европейский Союз, Таможенный союз, международное сотрудничество, приоритетные направления развития.

The problems of formation of the main vectors of the interstate, inter-regional and inter-ethnic integration, and their strengths and weaknesses, as well as the place and role of Ukraine in the various integration associations.

Key words: integration, European integration, the European Union, the Customs Union, international cooperation, development priorities.

Постановка проблеми. Весь трансформаційний період становлення незалежності України пов'язан з визначенням її місця у світовій системі господарювання та в різних інтеграційних

об'єднаннях.

Україна має багато факторів, сприятливих для залучення іноземних інвестицій і для інтеграції держави загалом й її окремих регіонів у світове господарство.

Оскільки Україна посідає одне з перших місць у світі за показником відношення обсягу зовнішньоторговельного обороту до ВВП, то її зовнішньоекономічна діяльність потребує підвищеної уваги.

Зовнішньоторговельний оборот України практично збігається з її ВВП [1, с. 11], а це означає, що вагома частка українського бізнесу так чи інакше пов'язана із зовнішньоекономічними операціями. Тим часом коефіцієнт покриття імпорту експортом у 2011 році дорівнював всього 1,12 [1, с. 18].

У цьому році негативне зовнішньоторговельне сальдо України зросло вдвічі [2].

У зв'язку з цим виникає необхідність вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) в напрямку перетворення зовнішньоекономічних зв'язків у активний чинник поглиблення ринкових реформ і включення України в міжнародний поділ праці і світові господарські інтеграційні процеси з тим, щоб у перспективі в Україні превалювала експортноорієнтована економіка. Це, в свою чергу, можливо лише при проведенні багатовекторної інтеграційної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на раціональність саме такого підходу, в політичному та науковому середовищі [3–6] переважають дві протилежні точки зору. Перша – участь України в проекті Єдиного економічного простору, який з самого початку його ініціювання викликав і продовжує викликати неоднозначні, іноді діаметрально протилежні оцінки його економічних цілей, природи, параметрів здійснення і можливих наслідків. Друга – інтеграція України в Європейський простір, отримання повноправного членства в ЄС і підпорядкування цій меті всіх інших напрямів зовнішньоекономічної політики, включаючи відносини з Росією. Незважаючи на суперечливість цих напрямів, і в першому, і в другому випадку ми маємо справу з економічною інтеграцією.

Мета статті – ґрунтуючись на інтеграційній теорії економічного регіоналізму в геополітичній стратегії України, визначити пріоритетні вектори економічного зовнішньоторговельного співробітництва.

Виклад основного матеріалу. Динаміка зовнішньоекономічних зв'язків України свідчить про те, що особливістю зовнішньої політики нашої держави є її багатовекторність, в основу якої покладено пріоритетний розвиток економічних

відносин з тими країнами, які розглядаються як стратегічні партнери України.

Вибір вектора ЄС, який передбачає *міжнародний рівень співпраці*, обумовлюється стратегічною парадигмою України як європейської країни та особливостями її геополітичного становища, яка називається «Європейський вибір» [6, с. 80]. Цей вектор є міжнародним рівнем в силу того, що реалізація стратегії «Європейський вибір» повинна створити передумови для виходу України на ринки не лише країн ЄС, але також і країн, що входять в Європейську Асоціацію вільної торгівлі (ЄАВТ) та розташовані на Єдиному економічному просторі (ЄЕП) з країнами ЄС.

Стратегічною метою зовнішньоекономічної політики України є інтеграція до Європейського Союзу, що зазначено у програмі Кабінету Міністрів «Реформи заради добробуту» [7, с. 3]. З огляду на сформовані в даний час тенденції наближення кордонів Євросоюзу до нашої держави, а так само необхідність досягнення Україною рівня соціально-економічного розвитку Західної Європи, як найшвидшої активізації вимагають інтеграційні процеси, питання адаптації законодавства України до законодавства західноєвропейських держав і ряд інших питань, що полегшують процес об'єднання.

Для виконання стратегічних цілей щодо інтеграції України до Європейського Союзу на початку 2008 року Україна вступила до Світової організації торгівлі (СОТ), прийнявши більше 50 необхідних для адаптації українського законодавства до вимог СОТ-законів. Було налагоджено співробітництво з Європейською асоціацією вільної торгівлі, започатковані переговори з питань створення зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, й наприкінці, Україна була визнана країною з ринковою економікою.

Незважаючи на це, на жаль, в даний момент українська держава не відповідає вимогам Євросоюзу ні з економічних, ні з політичних параметрів. Адже потрібно визнати, що, незважаючи на офіційно проголошену стратегію на євроінтеграцію, у суспільстві немає однозначного погляду на цю проблему. І, якщо Західна Україна абсолютно згодна з об'єднанням з Європою, то Східна Україна з надією дивиться на Митний Союз [8, с. 82].

Безумовно, вступ України до Євросоюзу дозволив би не тільки вирішити питання ефективного використання ресурсів, залучення додаткових інвестицій, отримання нових робочих місць, отримання доступу до нових, високоефективних розробок і технологій, використання західного досвіду ведення господарства та правового за-

безпечення, а й оновлення економіки в цілому.

Говорячи про євроінтеграцію, Україні слід об'єктивно оцінювати свої перспективи і можливості.

На даний момент домінуюча частина товарів на її ринках – імпортні, а більше 2/3 економічного потенціалу втрачено за останні десятиліття. Безумовно, Євросоюз не залишить Україну без фінансової допомоги, але не задарма. У свою чергу він вимагатиме і проведення пенсійних реформ, і підвищення цін на комунальні платежі, і збільшення пенсійного віку та інших заходів, що наближають Україну до Європи. Але потрібно розуміти, що до тих пір, доки в державі не будуть налагоджені ефективна інвестиційна політика, стабільна правова система, система регулярного впровадження науково-технічних нововведень, говорити про загальне поліпшення, посилення позицій українських товарів не доводиться.

Економічно слабкі, неконкурентоспроможні галузі, не захищені протекціоністськими тарифами, не зможуть змагатися з галузями представниць Євросоюзу.

Таким чином, відкривати в даний момент кордони для України є не тільки не доцільним, але й економічно небезпечним. Тільки коли стабілізується економічний стан нашої держави, і товаровиробники стануть сильними і конкурентоспроможними, відкриття вітчизняних ринків для Європи буде відповідати національним інтересам України.

Визнання цього, в свою чергу, вимагає пошуків інших напрямків євроінтеграційної стратегії України.

Проявом інтеграції на міжрегіональному рівні, якому відповідає вектор Єврорегіонів, стало розгортання кількох програм регіональної співпраці (Північний вимір, Союз для Середземномор'я, Союз для Чорного моря), здійснюване Євросоюзом упродовж останніх років. Цей процес можна вважати перехідним етапом у процесі формування чіткої та узгодженої концепції європейської інтеграції.

Одним із таких об'єднань є Чорноморське економічне співробітництво (ЧЕС), метою заснування якого стало економічне співробітництво територій, які безпосередньо виходять до Чорного моря і в господарському відношенні тісно пов'язані.

Іншою сферою міжнародного економічного співробітництва України стало утворення Карпатського єврорегіону і єврорегіону «Буг». Це суттєво підвищило розвиток цих територій за рахунок заснування спільних виробничих підприємств, виробничих та інтелектуальних економічних об'єднань, спільної діяльності торгове-

льних установ та комерційних об'єктів, а співпраця виключно на господарських засадах виключила можливість виникнення будь-яких політичних конфліктів, що і виступило суттєвою перевагою їх функціонування, забезпечило довготривалий стабільний розвиток.

Новою зовнішньополітичною ініціативою ЄС стало «Східне партнерство», яке запроваджувалося для поглиблення відносин із сусідами ЄС на сході й збалансування Союзу для Середземномор'я.

Сьогодні можна констатувати, що процес розширення Європейського Союзу має певні обмеження інституційного, політичного, фінансово-економічного та інтелектуального характеру. В європейській теоретичній думці поширюється ідея створення на європейському просторі низки «союзів» або Об'єднаної Європейської Співдружності на базі проектів регіональної співпраці. На підтвердження цієї тенденції виступає пропозиція групи спеціалістів Європарламенту про створення Союзу для Чорного моря з метою збільшення ролі Росії й Туреччини у зовнішньополітичних проектах ЄС. Прихильників залучення Росії до проектів регіональної співпраці ЄС стає дедалі більше, що дає підстави очікувати подальшого розвитку програми Синергія Чорного моря [2].

Також зовнішньоекономічні пріоритети розвитку міжрегіонального рівня найкращим чином зможуть проявитися в «Південному векторі» євроінтеграційної стратегії України.

Україна і її причорноморські області володіють значним зовнішньоекономічним, зовнішньополітичним та геокультурним потенціалом. Однак цей потенціал все ще залишається не тільки недооціненим, але і невживаним Україною. Подальша реалізація потенціалу українського Причорномор'я неможлива без формування з боку держави «південного вектора» або «чорноморського виміру» євроінтеграційної стратегії України.

Для розвитку цього виміру необхідно як найшвидше консолідувати зусилля експертів, державних структур та регіональних органів влади з метою оцінки євроінтеграційного потенціалу України та її причорноморських областей. З іншого боку, потрібна спеціальна підготовка, концептуальне оформлення та просування в інших напрямках, крім південного вектора євроінтеграційної стратегії України. В інтересах України задекларувати курс на розвиток цього регіонального виміру євроінтеграційної стратегії.

Так само необхідно реалізувати нову модель міжрегіональної кооперації та міжрегіонального поділу праці. Необхідні проекти, здатні інтенсифікувати промислово-технологічну і інфраструк-

турну кооперації між такими регіонами, як Крим (Севастополь) – Дніпропетровська (а також Херсонська і Запорізька) область. Кримсько-Дніпропетрівський альянс дозволив би об'єднати науковий і технологічний потенціали, дати поштовх до відновлення рекреаційної сфери Північно-західного Криму і Приазов'я, сформулювати попит на модернізацію транспортно-комунікаційної інфраструктури, системи водозабезпечення і зрошувального землеробства.

Таким чином, розвиток міжрегіонального вектору інтеграції повинен стати інструментом максимальної інтенсифікації відносин України з ЄС за такими напрямками, як енергетична безпека, розвиток транспортних коридорів, безпека й стабільність в регіоні, прикордонна співпраця й регіональна кооперація. Його роль у двосторонніх відносинах – це підписання між Україною та ЄС Угоди про асоціацію, а також про ефективну зону вільної торгівлі, переговори щодо скасування візового режиму.

Можна сказати, що у відносинах з пострадянськими країнами застосовується сценарій «довгострокового зближення», принциповою передумовою успішності якого є визнання їхнього права бути членами ЄС. Це дозволить національним елітам нових незалежних держав впровадити політичні та економічні реформи, що прискорить їх наближення до загальноєвропейських цінностей і стандартів.

Якщо говорити про співпрацю з країнами-новими членами ЄС та іншими країнами Східної Європи, то її доцільно розвивати на міжрегіональному рівні, тобто в рамках існуючих і можливих Еврорегіонів як транскордонної форми співпраці. Однією з переваг розвитку економічного і наукового співробітництва з Єврорегіонами є їх здатність до утворення зв'язків між собою в різних сферах на основі рівноправного взаємовигідного партнерства. Єврорегіони мають значно більший потенціал, ніж простий розвиток торговельних відносин з кожною країною окремо.

Проросійський вектор зовнішньоекономічної інтеграційної політики.

Враховуючи те, що Україна – одна з найбільших європейських держав, має значні природні ресурси, для неї особливо важлива інтеграція з країнами Європи і, в першу чергу, із країнами-членами Європейського Союзу. Однак висока залежність від поставок паливно-енергетичних ресурсів, лісоматеріалів, мінеральної сировини, хімічних продуктів, а також коопераційні зв'язки у сфері машинобудівної, радіоелектронної, авіаційної, оборонної промисловості прив'язують вітчизняну економіку до ресурснозабезпечувальних країн і Росії зокрема, яка, у свою чергу, ви-

ступає найбільш вагомим учасником зовнішньоекономічної діяльності України в експортно-імпорتنих операціях [3, с. 24].

Тому, формуючи свою зовнішню політику і інтеграційний курс, Україна не може не враховувати вектор співпраці з Росією. Саме на це було спрямовано підписання домовленості про створення Єдиного економічного простору з Росією, Білоруссю і Казахстаном від 22 лютого 2003 року.

Зовнішньоекономічна діяльність України формується за принципом багатовекторності – інтеграції в європейські структури (ЄС, НАТО) і одночасному збереженні ринків збуту в країнах СНД. Створене інтеграційне об'єднання, Митний союз, може розглядатися не лише з боку економіки, а й з геополітичної сторони, як можливість об'єднання держав-колишніх учасників СРСР. Тому участь в ньому України може відіграти значну роль.

Зараз багато говориться про перспективи вступу України до Митного союзу, про те, як би це вплинуло на економіку України.

До переваг цього рішення слід віднести зменшення цін на сировину, яке викличе зниження цін на виробництво в цілому; можливість отримати дешеву сиру нафту, а найпривабливіше – занижені ціни на газ.

Однак недоліків набагато більше. Тільки реальні щорічні втрати від недоотримання митних зборів перевищать у кілька разів можливий прибуток від зниження вартості газу [9]. До того ж Україна втратить те, до чого вона так довго прагнула: нові ринки збуту, нові можливості, геополітичну та енергетичну незалежність.

Більше того, зараз ситуація складається так, що немає ніякої можливості вступати до Євросоюзу і до Митного Союзу одночасно.

Позицію Євросоюзу з цього приводу досить чітко озвучив представник Єврокомісії Г'ю Мінгареллі, який сказав, що вступ України до Митного Союзу дуже ускладнить її відносини з Євросоюзом [10, с. 85].

Нагадаємо, що президент України Віктор Янукович озвучив, що співпраця з Митним союзом можлива тільки у форматі «3 + 1» без вступу нашої держави в союз [11].

Разом з тим А. Кінах вважає, що Україна паралельно повинна і далі вдосконалювати всі умови співпраці за східним напрямком, оскільки Росія, Білорусь та Казахстан теж стратегічні партнери України, і разом вони дають до 40% зовнішнього товарообігу країни [12].

Навіть якщо б і відбувся вступ України до Митного союзу, то це суперечить її зобов'язанням як члена СОТ. Правила цієї торговельної організації вимагають, щоб рівень захис-

ту ринків у митному союзі не перевищував рівня захисту ринків країн до його створення. Тобто єдиний тариф Митного союзу не може бути вищим за ті умови, на яких Україна вступила до СОТ. Така ситуація малоймовірна, зважаючи на те, що наразі митний тариф Митного союзу на 92% складається з митних зборів Росії, які більші за вимоги СОТ [9].

Домінантною парадигмою української зовнішньої політики є неминучість вибору між Європейським Союзом і Росією. Але можливим варіантом виходу з ситуації є формування ґрунтовної дипломатичної політики України в напрямі узгодження інтересів як з ЄС, так і з Митним союзом Росії, Білорусі та Казахстану.

Необхідно знайти такий формат відносин, який дозволив би Україні побудувати відносини з Євросоюзом та Митним Союзом, заснований на обмеженій інтеграції, яка сприяє стратегічним цілям держави, але не сковує геополітичну ініціативу.

Відносини з Митним союзом мають бути покликані збільшити товарообіг, створити нові робочі місця, здешевити сировину, паливо, створити вільні економічні зони в прикордонних районах.

Співпраця з Євросоюзом має стати ще більш плідною і проявитися у вдосконаленні матеріальної та правової бази, появі нових технологій і нових ринків збуту, залучення міжнародних інвестицій і розширенні ринку праці, модернізувати виробничу базу.

Ефективне об'єднання цих векторів інтеграції, мудре використання факторів, що підвищують конкурентоспроможність українських товарів зокрема і надійність національної економіки в цілому, дозволять Україні витримати правильну лінію, балануючи між Євросоюзом та Митним союзом, представляючи свої інтереси в обох об'єднаннях.

Висновки. Формування зовнішньої політики України в площині розробки моделі векторів регіональних пріоритетів зовнішньоекономічної діяльності дозволяє сформулювати головну умову інтеграції України в світове господарство – оптимальне поєднання різних інтеграційних рівнів міжнародного, міжрегіонального та міждержавного.

Таке поєднання можливе тільки в рамках правильного вибору економічних пріоритетів у зовнішньоекономічній політиці та форм її реалізації. Розгляд системи векторів економічної інтеграції дозволяє розробляти інструментарій не тільки для проведення детального аналізу та оцінки кожного інтеграційного рівня та напрям-

ку, а також конкретної форми їх реалізації, але і є психологічно важливим в частині того, щоб різні інтеграційні вектори не вважалися конкурентами. Крім того, векторний підхід дозволить сприймати різні інтеграційні напрямки як рівнозначні орієнтири для розвитку в Україні ефективної зовнішньоекономічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Янковский Н. А. Экономическое приграничное сотрудничество в рамках Единого экономического пространства (ЕЭП): плюсы и минусы для Украины / Н. А. Янковский // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУУАМ : сборник научных трудов. Т. 1. – Донецк ; Мариуполь : ДонНУ, 2004. – С. 11–21.
2. Кинах А. Отрицательное внешнеторговое сальдо выросло в этом году вдвое – «Агроинвест» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uaindex.net/index.php/ru/index/news_single/1/10978.
3. Шумский Н. Экономическая интеграция государств содружества: возможности и перспективы / Н. Шумский // Вопросы экономики. – 2003. – № 6. – С. 122–134.
4. Иванов И. Расширение Евросоюза: сценарий, проблемы, последствия / И. Иванов // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. – № 9. – С. 22–33.
5. Литвин В. Зовнішня політика України: 1990–2000 / В. Литвин // Віче. – 2000. – № 12(105). – С. 13–66.
6. Мазаракі Л. За спільністю мотивів стратегічного партнерства. Економічні відносини України з Російською Федерацією / Л. Мазаракі, В. Юхименко // Політика і час. – № 6. – 2002. – С. 3–11.
7. Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Реформи заради добробуту» // Урядовий Кур'єр. – 2000. – 15 березня (№ 47).
8. Михайлишин Н. І. Вектори інтеграції України: в ЄС чи СНД / Н. І. Михайлишин // Науково-інформаційний вісник. Економіка. – 2011. – № 3. – С. 172–180.
9. Євроінтеграція или таможенный союз – Останні новини України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.grinchuk.lviv.ua>.
10. Осадча Н. В. Вплив митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану на зовнішньоекономічну діяльність України / Н. В. Осадча // Економіка та держава. – 2012. – № 4. – С. 82–87.
11. Янукович: евроинтеграционный курс – не самоцель [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2011/11/16/6760639/>.
12. Украина не согласна подменять «Восточным партнерством» евроинтеграционный потенциал – REGNUM [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.regnum.by/news/1157368.html>.

УДК 330.341:337.12

Сергиенко В. И., Бейлин М. В.

ОСНОВНЫЕ УГРОЗЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ: ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Прийняття нової редакції Стратегії національної безпеки України створило ґрунт для дискусії про найважливіші економічні причини, що створюють загрози національній безпеці та ключові дії, які мають вживатися для їхньої нейтралізації. Стаття містить критичний аналіз положень Стратегії щодо загроз економічного характеру.

Ключові слова: національна безпека, економічні загрози, довгострокова стратегія економічного розвитку, монополізм.

Принятие новой редакции Стратегии национальной безопасности Украины создало почву для дискуссии о важнейших экономических причинах, создающих угрозы национальной безопасности, и ключевых действиях, которые должны предприниматься для их нейтрализации. Статья содержит критический анализ положений Стратегии относительно угроз экономического характера.

Ключевые слова: национальная безопасность, экономические угрозы, долговременная стратегия экономического развития, монополизм.

National Security Strategy of Ukraine new edition adoption creates ground for the discussion of the most important economic causes that create a threat of national security and the key actions that must be taken to neutralize them. The article contains a critical analysis of the Strategy provisions on the economic character threats.

Key words: national security, economic threats, long-term economic development strategy, monopoly.

Постановка проблеми. Сущностью экономической безопасности является способность национальной экономики обеспечивать своё свободное и независимое развитие, обеспечивать стабильность гражданского общества и достаточность оборонного потенциала государства при любых неблагоприятных условиях, а также способность государства к защите национальных экономических интересов от внешних и внутренних угроз [1, с. 5]. Экономическая мощь государства является объективной предпосылкой для решения задач национальной безопасности.

Экономический аспект национальной безопасности определяется как способность нации, государства сохранять свой экономический суверенитет и стабильность, как совокупность условий и факторов, обеспечивающих независимость национальной экономики, её стабильность, способность к самосовершенствованию.

Анализ литературы. Экономические аспекты безопасности представлены в работах А. Г. Беченова, Г. А. Костенко, В. М. Гееца, Я. А. Жалило, Б. И. Шевченко, И. И. Тимошенко, аспекты национальной безопасности – в работах М. В. Жуковского, О. О. Пучкова, О. Ф. Новикова, Р. В. Покотиленко, С. И. Пирожкова.

Цель статьи заключается в проведении критического анализа экономических аспектов стратегии национальной безопасности Украины.

Изложение основного материала. 8 июня 2012 г. Указом Президента Украины введена в действие новая редакция Стратегии национальной безопасности под названием «Украина в ме-

няющемся мире». Этот программный документ представляет официальные взгляды высшего политического руководства страны относительно важнейших приоритетов её развития, угроз национальной безопасности и способов их нейтрализации. Данный документ, устаревший к моменту его принятия на полтора года, содержит ряд недостатков, к которым можно отнести смещение акцентов с главных проблем на второстепенные, подмену прагматических ориентиров идеологическими (через весь текст документа красной нитью проходит безальтернативный курс на евроинтеграцию) и отсутствие чётко прописанных механизмов достижения поставленных целей. Однако данный документ создаёт почву для полемики и выработки более отвечающих требованиям времени и национальным интересам редакций Стратегии, как это и предусмотрено её заключительными положениями.

Стратегия, разделяя угрозы национальной безопасности на внешние и внутренние, последние называет более насущными, делая особый акцент на угрозах экономической природы. Кроме того, угрозы национальной безопасности Украины Стратегия связывает не только с собственно экономической сферой, но и со сферами, неразрывно связанными с экономикой – с энергетикой, научно-технологической, социально-демографической и экологической сферами.

Анализ сформулированных в Стратегии угроз оставляет двойственное впечатление. В целом Стратегия не производит впечатления системно выполненного документа. С одной сто-

роны, она справедливо констатирует наличие ряда серьёзных угроз, но в одном списке с ними звучат угрозы явно вторичные, производные. Некоторые угрозы при этом не названы вообще. Зачастую Стратегия не содержит объективных оценок причин, обуславливающих эти угрозы.

Например, в числе угроз экономической безопасности не названы глубинные причины неудовлетворительного состояния экономики Украины. Угрозы экономической безопасности называются как некая данность, хотя все они вызваны конкретными факторами. И не коррупцию следует называть здесь как основную проблему для национальной экономики: она во многом является следствием неудовлетворительной профилактики коррупции и её фактической ненаказуемости, а объектами антикоррупционных расследований становятся лишь отдельные лица, приносимые в качестве ритуальной жертвы.

Важнейшей угрозой экономической безопасности следует считать неэффективность государства как субъекта управления экономическим развитием национальной экономики. В условиях глобализации отсутствие управляемого развития экономики приводит к неизбежному дрейфу от социально-ориентированной к либеральной экономической модели. Весьма показательным является то, что все страны, совершившие в XX веке рывок из стран третьего мира в страны первого мира, имели чёткую долговременную стратегию развития. Например, в Южной Корее начиная с 1962 г. было реализовано 7 пятилетних планов. В украинских условиях следование парадигме стихийного развития оказалось губительным: оно привело к деградации высокотехнологического сегмента экономики и её аграрно-сырьевому перерождению.

Несмотря на то, что в результате стихийного развития экономики Украина понесла огромные потери, она по-прежнему не имеет долговременной стратегии экономического развития, и реформирование экономики осуществляется в соответствии с программой экономических реформ на период 2010–2014 годов: «Богатое общество, конкурентоспособная экономика, эффективное государство». 27 февраля 2013 г. Кабинет министров Украины одобрил Государственную программу активизации экономического развития на 2013–2014 годы, которая также является тактическим документом.

Таким образом, Украина имеет Стратегию национальной безопасности, проекты Стратегии энергетической безопасности и Стратегии теплообеспечения, однако программных документов, определяющих долговременные цели, приоритеты и механизмы экономического развития, у неё нет.

Опыт государств, совершивших успешные экономические реформы, свидетельствует о том, что залогом их успешности является не только государственное стимулирование развития нескольких ключевых отраслей, становящихся «локомотивами» экономики, но и использование имеющихся (например, недорогой квалифицированной рабочей силы, минеральных ресурсов) и создание новых (например, борьба с коррупцией и обеспечение благоприятного инвестиционного климата) национальных конкурентных преимуществ. К таковым в Украине можно отнести лишь два: низкую стоимость рабочей силы и неэффективное природоохранное законодательство.

В числе причин неудовлетворительного состояния экономики Украины должна быть названа и недостаточная роль государства как субъекта хозяйствования.

В настоящее время во многих современных рыночных экономиках доля ВВП, производимого на принадлежащих государству предприятиях, приблизилась к 40% вместо 5–10% в начале XX века. Государственные инвестиции в экономику в отдельных странах достигли огромных размеров: в Швеции – до 1/4, в Италии и Великобритании – до 1/3, в Австрии и Франции – свыше 40% общего объема капитальных вложений. Львиная доля фундаментальных научных исследований финансируется государствами.

К моменту прихода В. Путина к власти в России было приватизировано почти 83% общенародной собственности. Иначе говоря, доля госсобственности уменьшилась до 17%. При этом постепенно происходил обратный процесс. Различными способами доля госсобственности превысила 60%. Таким образом, именно В. Путин создал объективные предпосылки для появления в России мощного современного госсектора как ядра всей экономики [4].

В Украине же процесс разгосударствления собственности продолжается. В 2010 г. доля государственного сектора экономики в структуре ВВП составляла, по оценкам специалистов Фонда государственного имущества Украины, 37%. В соответствии с государственной программой приватизации в дальнейшем эта доля должна будет составить 25–30% ВВП [5]. В 2012 г. список подлежащих приватизации предприятий был сокращён с 1,5 тысяч до примерно 300 предприятий.

Утверждение же о том, что частный собственник по определению более эффективен, чем государственный менеджер, справедливо далеко не всегда. Например, в сельском хозяйстве настоящим бедствием стала практика грубого нарушения агротехнических норм крупными

арендаторами, которые, взяв землю в аренду на непродолжительный срок, возделывают культуры, приводящие землю в состояние длительной непригодности к дальнейшему использованию (рапс и подсолнечник). Не являются единичными случаи, когда приватизированные предприятия впоследствии были ликвидированы, и целью приватизации новые собственники изначально ставили распродажу их активов.

Ещё один пример: в чрезвычайно благоприятном для сталеваров 2007 году доходы от экспорта составили свыше \$ 20 млрд., но собственники металлургических комбинатов не торопились заниматься технологическим переоснащением. В это время во всём мире ежегодно в модернизацию и без того современных производств вкладывалось в среднем \$ 60 на каждую тонну выплавленной стали, а в Украине – не более \$ 15 [6].

Ещё в 1999 году был принят закон, предоставивший металлургам все необходимые льготы в обмен на технологическую революцию. Льготами металлурги воспользовались, но модернизированы были лишь немногие мощности. В итоге немодернизированное оборудование как потребляло, так и потребляет рекордный объем энергоресурсов. Четверть объёма стали выплавлять старым мартеновским способом, который требует огромных объемов природного газа (газ в доменном производстве сейчас используется только в двух странах – в России и Украине).

О том же, насколько значимой является металлургия для экономики Украины, говорят следующие цифры: на пике своих возможностей в 2008 году горно-металлургический комплекс принёс Украине 40% валютных поступлений и обеспечил 20% ВВП.

Говоря о технологической отсталости и конкурентоспособности не только металлургических, но и многих других производств, следует назвать следующие основные причины сложившейся ситуации.

Первая – высокая инфляция 1990-х годов и кризис 1998-го года, сведшие на нет амортизационную политику предприятий в том периоде.

Вторая – нежелание многих собственников распорядиться доходами в инвестиционных целях в период стабильного роста экономики с 2000 по 2008 год.

Третья – постоянный рост угроз рейдерского захвата, уничтожающий мотивацию к инвестированию и нейтрализуемый только за счёт встраивания владельцев предприятий в политический истеблишмент Украины. Последний фактор продуцирует своеобразный властный монополизм и исключает возможность создания конкурентной рыночной среды. Однако и близость к

власти не является гарантией неприкосновенности бизнеса в силу действующей в Украине выборной политической системы.

В результате совокупного действия названных факторов степень износа основных фондов в среднем по Украине уже в 2010 г. составила 75%, а энергозатраты на произведенную в Украине тонну стали в 2,2 раза выше по сравнению с Россией, в 4,8 раза по сравнению с Польшей, в 9 раз по сравнению с Турцией и в 11–12 раз выше, чем в США. В развитых странах весь объём стали производят в кислородных конвертерах и дуговых сталеплавильных печах, а мартеновское производство сохранилось только в Индии, России и Украине. При этом в 2010 г. доля мартеновской стали в Индии составляла 3,9%, в России – 22,1% и в Украине – 43,4% [7].

Завышенная себестоимость производства в металлургии объясняется не только её технологической отсталостью, но и монополизмом. Практически вся сырьевая база чёрной металлургии находится в руках одной частной компании – ДТЭК, которая контролирует 66% национальной добычи энергетического угля. При невысоком качестве этот уголь дороже, чем лучший уголь зарубежной добычи. И в этой ситуации антимонопольное законодательство не определяет ДТЭК как монополиста.

Более того, государство способствует монополизации отрасли. После принятия в ноябре 2012 г. Закона «Об основах функционирования рынка электроэнергии Украины» Министерство энергетики и угольной промышленности потребовало у металлургов, чтобы впредь сырьё закупалось исключительно у ДТЭК или у госпредприятий, так как последние сталкиваются со сложностями в реализации продукции, также потребовало прекратить закупку угля у прочих негосударственных производителей [8].

Одной из ключевых идей опубликованного в июне прошлого года проекта Энергетической стратегии Украины до 2030 г. является положение о необходимости уже до 2014 г. ликвидировать перекрёстное субсидирование между группами потребителей, т. е. практику дотирования низких социальных тарифов для населения промышленными потребителями. По убеждению авторов Стратегии, ликвидация перекрёстного субсидирования необходима для сохранения конкурентоспособности украинской промышленности, поскольку в противном случае тарифы для промышленности будут выше европейских. Но работа по обеспечению конкурентоспособности украинской промышленности должна начинаться с создания внутренней конкурентной среды и ликвидации монопольно высоких цен и в первую очередь в энергетическом секторе.

Приведём конкретный пример. Уже упомянутая ДТЭК осуществляет экспортные поставки электроэнергии по установленным государственным тарифам. В то же время внутри страны минимальная стоимость электроэнергии в полтора раза превышает экспортный тариф. В результате монопольно высоких цен на электроэнергию стоимость электроэнергии, затраченной на производство 1 тонны ферросплавов за пределами Украины, составляет около \$ 250, в то время как для украинских предприятий она составляет \$ 391.

Таким образом, деградация энергозатратных отраслей объясняется не только недостаточным объёмом инвестиций, но и монополизацией ряда энергетических мощностей. Энергетическая стратегия Украины предполагает, что в собственности государства должны остаться только атомная и гидроэнергетика. Вся угольная промышленность и энергетика, базирующаяся на сжигании угля, подлежат приватизации, и этот процесс близок к завершению. При этом принятые в последнее время нормативные документы по факту ставят интересы частного собственника выше интересов общества и населения. Самый свежий пример тому – принятый в ноябре прошлого года Закон Украины «Об основах функционирования рынка электроэнергии Украины», перекладывающий дотирование «зелёного тарифа», которое ранее осуществлялось совокупностью всех энергетических предприятий, исключительно на государственные предприятия атомной и гидроэнергетики. Таким образом, собственники ТЭС получили освобождение от нагрузки по дотированию «зелёного тарифа», и в группе традиционных производителей электроэнергии наиболее динамичного развития следует ожидать от угольной энергетике, что чревато существенным нарастанием экологических рисков и проблем.

Сектор альтернативной энергетики, которая имеет высокий потенциал развития (например, Германия в 2012 г. довела удельный вес альтернативной энергетики до 25% и к 2050 г. планирует поднять его как минимум до 80% [3], а Дания к 2050 г. планирует вообще отказаться от сжигания углеводородов [2]) в Украине бурно развивается в последние 2 года, и этому развитию способствует общемировая тенденция к удешевлению оборудования, особенно для солнечной энергетики. Однако и в нём ситуация носит явные признаки монополизации: более 90% установленных мощностей солнечной энергетики принадлежат одной компании, большая часть мощностей ветропарков – двум компаниям, причём все их владельцы являются частью политического истеблишмента Украины. Доступ в дан-

ный сегмент ограничен процедурой предоставления «зелёного тарифа».

Одну из наиболее серьёзных угроз национальной безопасности представляет ситуация с доходами населения. Государство самоустранилось от управления доходами на рынке труда. Не повышая реальную зарплату бюджетникам, оно не создаёт конкурентного механизма, который вынуждал бы частного работодателя повышать зарплату своим работникам. Между тем, например, в Польше именно государство выступает инициатором роста доходов населения: зарплаты в госсекторе там на 20–25% выше, чем в частном.

Выводы. Перечень экономических угроз национальной безопасности часто выглядит как запутанный клубок трудноразрешимых проблем, порождающих хроническое недофинансирование обороны, науки, социальной сферы, бедность населения, слабые конкурентные позиции на внешних рынках и т. п. Однако главными нитями этого клубка являются всего лишь несколько первичных проблем, от успешного решения которых зависит то, насколько успешной и конкурентной будет Украина в будущем.

Логика создания экономических предпосылок для решения задач национальной безопасности представляется следующей:

- базисом должно выступить гарантирование прав собственности;
- одновременно с этим должна быть восстановлена конкурентная среда.

Без решения этих двух важнейших задач не следует ожидать инвестиций в необходимых экономике страны объёмах, а риски и угрозы национальной безопасности будут закономерно возрастать.

ЛИТЕРАТУРА

1. Геєць В. М. Концепція економічної безпеки України / В. М. Геєць. – К. : Логос, 1999. – 56 с.
2. Дания к 2050 году полностью перейдет на ветряные электростанции [Электронный ресурс] // Сайт информационного агентства InterRight. – Режим доступа : http://www.inright.ru/news/economy/20101006/id_4506.
3. Зеленая революция в электроэнергетике Германии [Электронный ресурс] // СМИ2 – крупнейшая социальная новостная сеть Рунета. – Режим доступа : <http://smi2.ru/Translator/c985397>.
4. Jardine N. The inside story of Germany's incredible green power revolution [Электронный ресурс] / N. Jardine, A. Taylor. – Режим доступа : <http://www.businessinsider.com/german-nuclear-wind-energy-2012-1>.
5. Султанов Ш. Итоги выборов зависят от концептуальной определённости кандидата [Электронный ресурс] / Ш. Султанов. – Режим доступа : <http://kpe.ru/sobytiya-i-mneniya/ocenka-tendencii-spozicii-kob/2940-the-election-results-depend-on-the->

- conceptual-definition-of-the-candidate.
6. Герасимова Е. Приватизация выходит украинцам боком [Электронный ресурс] / Е. Герасимова. – Режим доступа : <http://ubr.ua/market/industrial/privatizaciia-vyhodit-ukraincam-bokom-124094>.
 7. Пасховер А. Так загибалась сталь / А. Пасховер // Корреспондент. – 2012. – № 51. – С. 30–33.
 8. Чёрная металлургия. Нынешнее состояние, проблемы и перспективы развития металлургии [Электронный ресурс] // Сайт EMCHZGIA.RU MADE IN ZP.UA. – Режим доступа : emchezgia.ru.

УДК 331.101.1:338.43

Челебджанова Э. Б.

ФОРМИРОВАНИЕ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

У статті розглянуто формування трудового потенціалу аграрного сектора економіки, а також обґрунтована необхідність розвитку соціальної інфраструктури як фактора формування трудових ресурсів села.

Ключові слова: трудовий потенціал, продуктивність праці, соціальна інфраструктура села, аграрний сектор економіки.

В статье рассмотрено формирование трудового потенциала аграрного сектора экономики, а также обоснована необходимость развития социальной инфраструктуры как фактора формирования трудовых ресурсов села.

Ключевые слова: трудовой потенциал, производительность труда, социальная инфраструктура села, аграрный сектор экономики.

The article considers the formation of the labor potential in the agricultural sector, and explored the necessity of the development of social infrastructure as a factor in the formation of labor resources of village.

Key words: labor potential, productivity, and social infrastructure of village, the agricultural sector of economy.

Постановка проблемы. В условиях усиления глобализационных процессов особое внимание следует уделить проблемам формирования, воспроизводства и эффективного использования трудового потенциала аграрного сектора экономики.

Неотъемлемым условием существования и успешного функционирования конкурентоспособного аграрного сектора экономики является наличие высококачественной, конкурентоспособной рабочей силы. Ведь именно от качественного развития рабочей силы, ее профессионально-квалификационного уровня зависит эффективность использования природных, материальных, финансовых и человеческих ресурсов.

Анализ литературы. Исследования проблемы эффективной занятости трудовых ресурсов, наращивания качественных параметров трудового потенциала путем применения мотивационных механизмов, которые построены на принципах конкуренции рыночной цены труда, становятся крайне актуальными.

Исследованию различных аспектов проблемы формирования и использования трудового потенциала аграрного сектора экономики посвящены научные работы А. А. Бугуцкого, С. Гудзинского, В. С. Диесперова, Г. И. Купалова, И. И. Лотоцкого, М. И. Малика, П. Т. Саблука,

В. В. Юрчишина, К. И. Якубы, С. Д. Лучика [1] и др.

Целью статьи является анализ формирования трудового потенциала аграрного сектора экономики.

Изложение основного материала. Носителями трудового потенциала страны являются трудовые ресурсы. Трудовой потенциал определяется совокупной способностью ее трудовых ресурсов к производству максимально возможного в данных условиях объема товаров и услуг при высоком уровне конкурентоспособности национальной экономики. При этом трудовой потенциал имеет как количественные, так и качественные характеристики. Важнейшей количественной его характеристикой является численность трудовых ресурсов [2, с. 89].

Основой формирования трудового потенциала аграрного сектора является сельское население в трудоспособном возрасте. Необходимо отметить, что количественные характеристики трудового потенциала тесно связаны с демографическими процессами, с показателями воспроизводства трудоспособного населения. Относительно трудового потенциала аграрного производства они определяются численностью работников всех предприятий аграрной сферы, а также сельским населением, которое по определен-

ным причинам не занято в процессе производства, но обладает способностью к труду и при соответствующих условиях может реализовать эту способность для создания материальных, интеллектуальных и духовных ценностей [3].

Ученые С. В. Илюхина и В. Н. Лавров определяют трудовой потенциал села как совокупность всех трудовых возможностей у сельского населения и его способность совершенствоваться в соответствии с требованиями современной экономики для обеспечения устойчивого социально-экономического развития села, составными частями которого выступают состояние здоровья, жизненная активность, организованность, уровень образования и профессионализма работника и т. д. [4, с. 19].

Качественная сторона трудового потенциала представлена совокупностью демографических, образовательно-квалификационных, социальных, психофизиологических характеристик. В условиях глобализации большое значение приобретают именно образовательно-квалификационные качества трудового потенциала.

По мнению С. Н. Трунина, качественные характеристики трудового потенциала могут быть раскрыты с помощью совокупности демографических, медико-биологических, профессионально-квалификационных, социальных, психологических, идейно-политических и нравственных признаков. Мерой качества трудового потенциала страны и региона выступает соответствие всех этих характеристик совокупной рабочей силы постоянно повышающимся требованиям современной экономики [2, с. 94].

Как известно, качественные характеристики трудового потенциала страны и региона зависят от множества различных факторов: достигнутого уровня производительных сил; доминирующей системы производственных отношений; состояния сфер образования, здравоохранения и культуры; параметров качества окружающей природной среды; социокультурного потенциала нации (исторические традиции, трудовая мотивация, религиозные ценности) и др.

Необходимо отметить, что в основе управления трудовым потенциалом должны лежать следующие принципы:

- приоритетность воспроизводства трудового потенциала по отношению ко всем остальным факторам производства;
- сочетание интересов государства, бизнеса и наемных работников, что позволит обеспечить единство экономической эффективности и социальной справедливости;
- многоуровневый характер управления, предполагающий взаимосвязь программ развития трудового потенциала на всех уровнях (наци-

ональная экономика в целом, отрасль, регион, предприятие);

- единство экономических и административных методов управления [2, с. 99].

Как отмечает М. М. Новикова, условия реализации и развития трудового потенциала создают следующие составляющие: мотивация и стимулирование труда (уровень оплаты труда); уровень оснащенности рабочих мест; состояние социальной сферы; возможность профессиональной ротации работников и их обучение, повышение квалификации кадров; условия и фонд использования рабочего времени; социально-трудовые отношения и др. [5, с. 91].

Использование трудовых ресурсов в сельском хозяйстве всегда отличалось специфическими особенностями. Они были вызваны сезонностью труда, обусловленной несовпадением рабочего периода и периода производства в различных отраслях. Это неблагоприятно сказывалось на подготовке, закреплении, использовании кадров и на доходах населения [6, с. 53].

Объективные неблагоприятные предпосылки для использования трудовых ресурсов в сельском хозяйстве сказываются на темпах миграции сельского населения в городе. Механизм управления трудовым потенциалом в аграрной сфере должен включать меры по стабилизации сельского населения, формированию постоянных рабочих мест, постоянных квалифицированных рабочих кадров и их закреплению.

Можно выделить ряд особенностей, характеризующих сельский рынок труда: снижение финансовой устойчивости сельскохозяйственных предприятий, отражающееся на финансировании объектов социально-инженерной инфраструктуры села; низкая заработная плата обуславливает отсутствие престижа сельского труда; снижение качества социально-экономических условий приводит к ухудшению качества трудового потенциала села [4, с. 17].

Как известно, одной из ключевых проблем развития экономики является соотношение темпов роста производительности труда и его оплаты. Низкий уровень производительности труда в сельском хозяйстве остается одной из главных проблем украинской экономики, как следствие – низкий уровень оплаты труда, невозможность воспроизводства трудового потенциала работников аграрного сектора [7, с. 6].

Формирование трудового потенциала аграрного сектора экономики в условиях глобализации неразрывно связано с функционированием рынка аграрного труда, обязательными элементами которого являются конкуренция и конкурентоспособность отдельных субъектов этого сегмента рынка труда с подготовкой высококвал-

лифицированных кадров.

Уровень заработной платы на современном этапе экономического развития – один из неотъемлемых факторов воспроизводства высококачественной рабочей силы, а также одна из главных предпосылок необходимого повышения уровня конкурентоспособности работников сельского хозяйства. В современных условиях сложилась такая ситуация, при которой средняя заработная плата в аграрном секторе экономики не способна компенсировать расходы сельского населения на полное воссоздание своего трудового потенциала. Наряду с этим, как известно, уровень оплаты труда сельского населения формирует и его покупательную способность, а следовательно, влияет и на развитие сферы занятости в аграрном секторе. При взвешенной налоговой политике, достаточном уровне оплаты труда работников сельского хозяйства более пропорциональным будет и развитие сферы занятости. Именно при таких условиях и может происходить формирование высококвалифицированной конкурентоспособной рабочей силы в аграрном секторе экономики.

Необходимо отметить, что повышение уровня оплаты труда служит неперемным условием обеспечения конкурентоспособности национального рынка труда и экономики в целом [8, с. 13].

Качество рабочей силы – это совокупность свойств человека, проявляющихся в процессе труда, характеризующих его уровень профессионального развития и способствующих росту конкурентоспособности [9, с. 57].

По мнению Т. И. Олийник, расширенное воспроизводство трудовых ресурсов может осуществляться тремя путями: экстенсивным, за счет увеличения численности работающих; интенсивным, за счет повышения производительности, и при одновременном сочетании обоих путей [7, с. 27].

Для изучения трудового потенциала села и условий его воспроизводства определяющими являются состояние социальной сферы и инфраструктурных подразделений. Развитие социальной инфраструктуры является фактором формирования трудовых ресурсов села.

На воспроизводство (формирование и использование) трудового потенциала села непосредственно влияет комплексная многофакторная система, включающая в себя социально-демографические, организационно-экономические, социально-бытовые, материально-технологические и природно-климатические факторы. На величину и качество трудового потенциала села оказывает состояние социальной инфраструктуры села [4, с. 19].

Основная причина ухудшения социальной инфраструктуры села предопределена упадком сельскохозяйственного производства, снижением его экономической эффективности, ослаблением роли государства в решении социальных проблем села.

Современное сельскохозяйственное производство нуждается в высококвалифицированных, эрудированных и инициативных специалистах. В то же время село испытывает их дефицит, сформировавшийся в ходе существенного отставания села по уровню развития производства и социальной сферы, наличие таких проблем, как большая доля неквалифицированного труда, низкий уровень оплаты труда, жилищные и бытовые, ограниченные возможности для отдыха, оздоровления. Неразрешенность проблем снижает личностную мотивацию работников к труду.

Взгляды отечественных ученых на экономическое содержание и компонентный состав социальной инфраструктуры АПК в основном совпадают. П. Т. Саблук и М. К. Орлатий определяют социальную инфраструктуру села как совокупность организаций и предприятий, обеспечивающих благоприятные условия жизнедеятельности людей на производстве и в быту. Отрасли социальной инфраструктуры не производят продукцию, но они создают условия для ее производства. Социальная инфраструктура имеет множество интегрированных отраслей и подотраслей [10, с. 459], а именно: учреждения образования, культуры, здравоохранения, труда и защиты окружающей среды, жилищно-коммунальное хозяйство, бытовое обслуживание; розничная торговля, общественное питание; транспорт, связь; информационная служба, техника безопасности, детские учреждения, спортивные организации и др.

Критерием отнесения конкретного вида деятельности к социальной инфраструктуре села выступает направленность результатов этой деятельности на обеспечение физических и духовных потребностей человека. В этом контексте особенностью функционирования социальной инфраструктуры связывается с воспроизводством рабочей силы и обеспечением нормальных условий жизни и труда населения [11, с. 4].

Выводы. На современном этапе развития экономики процесс воспроизводства трудового потенциала, в частности его качественных характеристик, происходит со значительным нарушением основных его пропорций, то есть невозможности полноценного восстановления во многих случаях даже психофизиологических характеристик. Все это, в свою очередь, обуславливает необходимость тщательного исследова-

ния процесса формирования качественных характеристик трудового потенциала сельского населения.

Поэтому неотъемлемым шагом к дальнейшему решению вопроса обеспечения аграрного сектора экономики качественной рабочей силой является, наряду с совершенствованием системы профессионального образования, и соответствующее реформирование системы оплаты труда.

Создание оптимальных условий труда для высокопроизводительного труда, обеспечивающего конкурентоспособность работников аграрного сектора экономики, определяется современными условиями развития национальной экономики, жизненным уровнем сельского населения, обеспеченностью социальными инфраструктурными объектами.

Таким образом, в условиях рыночной экономики общественно необходимые затраты на воспроизводство трудового потенциала, в частности уровень заработной платы, развитие социальной инфраструктуры как фактора формирования трудовых ресурсов села, должны обеспечить необходимый уровень его качества.

ЛИТЕРАТУРА

1. Лучик С. Д. Соціально-економічний механізм управління трудовим потенціалом села / С. Д. Лучик. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Світ, 2008. – 284 с.
2. Трунин С. Н. Экономика труда / С. Н. Трунин. – М. : Экономика, 2009. – 496 с.
3. Попов В. М. Фактори формування трудового потенціалу аграрного виробництва / В. М. Попов // Економіка: проблеми, теорії та практики. Міжвузівський збірник наукових праць. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2000. – Вип. 21. – С. 11–16.
4. Илюхина С. В. Перспективы взаимодействия социальной инфраструктуры и трудового потенциала села / С. В. Илюхина, В. Н. Лавров // Челябинский гуманитарий: научный журнал. – 2009. – № 1(7). – С. 14–20.
5. Новікова М. М. Технологія системного аналізу трудового потенціалу підприємства / М. М. Новікова // Управління розвитком. – 2008. – № 20. – С. 90–94.
6. Самодурова М. Ф. Особенности использования трудового потенциала в аграрном секторе / М. Ф. Самодурова // Вестник Тамбовского Университета. Серия: гуманитарные науки. Выпуск 10(78). – Тамбов, 2009. – С. 53–56.
7. Олійник Т. І. Формування й ефективне використання трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств : монографія / Т. І. Олійник. – Харків : Магда Ltd, 2008. – 372 с.
8. Пронкина Л. И. Заработная плата в механизме обеспечения конкурентоспособности Украины / Л. И. Пронкина, Е. А. Камеристая // Економічні науки : Вісник МСУ. – 2008. – Т. XI. – № 1. – С. 12–15.
9. Волкова Е. А. Повышение конкурентоспособности предприятия на основе совершенствования качества рабочей силы / Е. А. Волкова, Е. В. Калининкова. – Ульяновск : УлГТУ, 2010. – 229 с.
10. Соціальна інфраструктура : навч. посібник / за ред. П. Т. Саблука, М. К. Орлатого ; [В. Я. Амбросов, В. М. Вакуленко, О. С. Ігнатенко та ін.] ; Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. – К. : Ін-т аграр. економіки УААН, 2002. – 465 с.
11. Гнибіденко І. Ф. Сільська соціальна інфраструктура: аспекти розвитку та зайнятості населення / І. Ф. Гнибіденко. – К. : РВПС України НАН України, 2003. – 54 с.